

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Dvorac Lukavec u kontekstu profane i obrambene arhitekture
sjeverozapadne Hrvatske

Lorena Šimić

Mentorica: dr.sc. Dubravka Botica

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

DVORAC LUKAVEC U KONTEKSTU OBRAMBENE ARHITEKTURE

SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Castle Lukavec in the Context of North-western Croatian Fortifications

SAŽETAK

Dvorac Lukavec, građevina kojoj je funkcija obrambene naravi, nalazi se u Turopolju nedaleko od Velike Gorice. Na ovom području do 4. stoljeća prije nove ere živjeli su Iliri, a u davnoj prošlosti pa i kasnije nastanjivali su ga i mnogi drugi narodi. U ruke Turopoljaca dolazi 1612. godine. Prvotni Lukavec bio je sagrađen od drveta, a postojao je već između 1474 i 1479. godine. 1576. godine izgrađen je novi Lukavec, koji se nije nalazio na istom mjestu kao onaj drveni s kraja 15. stoljeća, bio je pretežno sagrađen od drveta. Početkom 18. stoljeća uviđa se kako bi bilo potrebno izgraditi ga od kamena. Nalog za gradnju predan je 1705. godine, no gradnja je započela tek 1715. godine. Kroz stoljeća se izgled dvorca u nekim segmentima mijenjao. Dvorac Lukavec kakav stoji danas, četverokrilna je građevina na dvije etaže, a tlocrtno je oblika nepravilnog kvadrata s kvadratnim kulama nauglovima građevine. Unutrašnje dvorište koje je kvadratnog oblika uokvireno je arkadnim trijemom. Na pročelju se u središnjem vertikalnom dijelu nalazi toranj koji je ujedno i najviši dio građevine. U prizemlju tornja nalazi se i ulazni portal, a na kutovima građevine nalazi se po jednaka kvadratnog oblika. Dvorac ima i kapelu koja je smještena u tornju, a u njoj se nalaze freske. Prema Emiliju Laszowskomu sredini se u naslikanom okviru, nalazi slika sv. Lucije po kojoj je kapela i dobila ime. S desne strane sv. Lucije nalazi se prikaz sv. Barbare dok se s lijeve strane sv. Lucije nalazi lik sv. Katarine. Na pokrajnjim stijenama nalazi se prikaz sv. Stjepana i sv. Ladislava kako sjede na prijestolju. Na svodu kapele prikazano je sv. Trojstvo kako kruni Blaženu Djevicu Mariju. Na medaljonima, koji se nalaze u uglovima, prikazani su Smrt s kosom, Pakao, Kraljevstvo i Sud. Lukavec jest *wasserburg*, utvrđen grad koji je bio okružen vodom. Ovakve građevine rijetkost su u Hrvatskoj arhitekturi te se iz tog razloga u ovom radu spominju burgovi i dvorci koji imaju neka obilježja slična ili jednaka kao dvorac Lukavec. Dvorac Eggenberg, Veliki Tabor, Mali Tabor, Trakošćan, dvorac Kerestinec, dvorac Cernik na kojemu je također moguće vidjeti četiri ugaone kule, dvorac Zrinski u Čakovcu i dvorac Eugena Savojskog u Bilju na kojima je moguće vidjeti vanjski obrambeni prsten, dvorac Prandau-Normann u Valpovu uz već spomenuti dvorac u Bilju koji ima toranj na pročelju kao i dvorac Lukavec.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 57 stranica, 28 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: dvorac, burg, četverokrilna građevina, Turopolje, kula

Mentor: dr.sc. Dubravka Botica, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: 1. dr.sc. Danko Šourek, docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

2. dr.sc. Tanja Trška, viši asistent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

3. dr.sc. Dubravka Botica, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Ja, Lorena Šimić, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „Dvorac Lukavec u kontekstu obrambene arhitekture sjeverozapadne Hrvatske“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu,

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Smještaj	3
3. Povijest grada Lukavca i slobodne općine Turopoljske.....	4
3.1. Razvoj i promjene dvorca Lukavca kroz povijest.....	6
4. Analiza dvorca Lukavca	8
4.1. Tlocrt	8
4.2. Eksterijer.....	9
4.2.1. Pročelje	9
4.2.2. Bočna i stražnja pročelja.....	11
4.3. Interijer	12
4.3.1. Prizemlje.....	12
4.3.2. Prvi kat.....	14
4.4. Obnova dvorca Lukavca	14
4.4.1. Usporedba dvorca prije i nakon restauracije.....	15
5. Kapelica sv. Lucije – konzervatorsko-restauratorski proces.....	18
5.1. Ikonografski program	19
6. Dvorac Lukavec u kontekstu burgova i dvoraca sjeverozapadne Hrvatske.....	25
6.1. Dvorac Eggenberg	25
6.1.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Eggenberga.....	27
6.2. Dvorac Cernik.....	28
6.2.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Cernika.....	29
6.3. Mali Tabor	29
6.3.1. Usporedba dvorca Lukavca i Malog Tabora.....	31
6.4. Trakošćan.....	32
6.4.1. Usporedba dvorca Lukavca i Trakošćana	33
6.5. Palača Zrinski u Čakovcu	34
6.5.1. Usporedba dvorca Lukavca i palače Zrinski.....	37
6.6. Veliki Tabor.....	38
6.6.1. Usporedba dvorca Lukavca i Velikog Tabora	40
6.7. Dvorac Prandau Normann u Valpovu.....	41
6.7.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Prandau Normann.....	42
6.8. Dvorac Eugena Savojskog u Bilju	43
6.8.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Eugena Savojskog u Bilju	46
6.9. Dvorac Kerestinec	46
6.9.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Kerestince.....	47
7. Zaključak	48

1. Uvod

Nedaleko od Velike Gorice nalazi se dvorac Lukavec, građevina koja je doista značajna za hrvatsku arhitekturu. Funkcija joj je obrambene naravi te joj je prilagođeno tlocrtno rješenje. Za gradnju svakog dvorca pa tako i dvorca Lukavca važan je povijesni kontekst područja na kojemu se građevina nalazi te smještaj, odnosno teren. Stoga će u daljnjem dijelu teksta biti objašnjeno kakav je teren na kojemu je građen dvorac Lukavec te kako je taj teren pridonio kvaliteti izvršavanja obrambene funkcije dvorca. Povijesni kontekst područja u kojemu se dvorac nalazi važan je iz razloga što je pomoću činjenica koje povijesni podaci pružaju, moguće zaključiti iz kojeg razloga je građevina o kojoj je riječ baš takvog izgleda i funkcije. Iz tog razloga će velika pažnja biti posvećena i povijesnom kontekstu područja u kojemu se dvorac Lukavec nalazi. Razvojem i promjenama dvorca kroz stoljeća ukazat će koliko su velike i značajne promjene koje su bile izazvane povijesnim prilikama te koliko one mogu utjecati i na arhitekturu građevina.

U dvorcu Lukavcu nalazi se kapela sv. Lucije koja ovom dvorcu daje još jedan zanimljiv aspekt. Naime u kapeli sv. Lucije nalaze se freske koje svojim ikonografskim programom dodatno mogu objasniti značaj dvorca Lukavca za područje Turopolja u kojemu se on nalazi.

Detaljna analiza dvorca Lukavca omogućit će dovoljno informacija kako bi bilo moguće napraviti komparativnu analizu s odabranim dvorcima slične funkcije i tlocrtnog rješenja. Stoga će na samom kraju bit će moguće zaključiti ono što jest cilj ovoga rada, a to je razlikuje li se dvorac Lukavec i u kojoj mjeri od dvorca slične funkcije i tlocrtnog rješenja terazloge za pojavu eventualnih razlika.

U radu su korišteni podatci iz stručne literature, koja je navedena na kraju. Najveću količinu podataka na jednom mjestu je obradila Anđela Horvat u svojim djelima: *Između gotike i baroka*, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj* i *Barok u Hrvatskoj*. Korpus arhitekture dijeli na sakralne, profane (kurije i dvorci) te samostane, te ih obrađuje prema regionalnim kriterijima. Sena Gvozdanović objavila je u časopisu *Bulletin* opsežan članak o dvorcu Lukavcu pod nazivom *Turopoljski stari grad Lukavec*. Iznijela je mnogo do tada nepoznatih podataka o ovome dvorcu te je nove podatke uklopila s povijesnim kontekstom o kojima je pisao Emilij Laszowski u djelima *Plemenita općina Turopolje* i *Plemenita općina Turopolje*

II. Također neke nove podatke i nova saznanja je otkrila prof. Damiani sa studentima likovne akademije, smjera restauracije, u Zagrebu. Radom na restauratorsko-konzervatorskom procesu obnove kapele sv. Lucije došla je do nekih novih otkrića koja mogu pomoći rasvijetliti još neke dodatne informacije o dvorcu Lukavcu.

Kako bih mogla napraviti komparativnu analizu Lukavca i dvoraca koje sam odabrala koristila sam i literaturu za te dvorce. Uz već spomenutu Anđelu Horvat koja te dvorce spominje u svojim djelima, korisna djela su bila i ona koja su orijentirana specifično na te određene građevine. Tako sam pri istraživanju Malog Tabora koristila djelo Ivančice Pavišić *Srednjovjekovni kaštel i dvorac Mali Tabor u Prišlinu* koja vrlo detaljno opisuje i iznosi činjenice o ovome dvorcu.

Važno je napomenuti kako o poznatijim građevinama poput Trakošćana, Velikog Tabora i dvorca Zrinski postoji opsežna literatura. Cilj ovog rada jest prikupiti dovoljno podataka te pomoću komparativne analize s drugim dvorcima doći do zaključaka. Dobiveni zaključci mogli bi poslužiti pri proširenju literature o dvorcu Lukavcu te drugim manje istraženim dvorcima.

2. Smještaj

Kako Laszowski navodi, na sjeveru od sela Donji Lukavec, u polju pokraj potoka Lukavca, nalazi se lijepo sačuvani turopoljski grad Lukavec, djelomice zaštićen jablanima i vočkama.¹ Stara turopoljska sela dijelila su se na trinaest u polju, a to su bili Gornji Lukavec i Donji Lukavec, Velika Gorica, Mala Gorica, Buševac, Kurilovac, Hrašće, Kobilić, Velika Mlaka, Pleso, Ratikovac, Donja Lomnica i Mraclin. Dok se vrhovlje dijelilo na Bukovčak, Prvonožicu, Gustelnice, Vukomerić, Cerovski Vrh, Dragonožec i Cvetković brdo. Neka od ovih imena i danas su sačuvana.² Oblik već navedenih turopoljskih sela većinom je okupljen, dok su u vrhovlju sela razmještena po grupama.³ Lukavec se zapravo nalazi na području gdje se vrhovlje sastaje s poljem.⁴ Jugoistočno područje Turopolja potpuno je drugačije od sjevernoga područja i vrhovlja. Na sjeveru je otvoreno obrađeno polje dok je na jugu nepregledna šuma.⁵

Proces gradnje dvorca i sama njegova lokacija uvjetovani su neposrednim okruženjem te svrhom. Ta svrha prvenstveno je bila fortifikacijske naravi. Dvorac Lukavec nalazi se na osamljenom dijelu (polju) Turopolja, stoga se da zaključiti da nije samo zbog kvalitetnog područja za izgradnju odabrana ta lokacija već kako bi bila moguća što kvalitetnija i brža zaštita od napada te kako bi se onemogućio ulazak neprijatelja među stanovništvo.

Sam teren u prošlosti je pružio ovoj fortifikaciji kvalitetnu prirodnu obranu vodom koja ga je okruživala.⁶ Iz tog razloga nije jednostavno bilo doći do same građevine s obzirom na to da nisu svi prilazi bili mogući. Samim time uz zamišljenu obranu koja se trebala postići gradnjom i sam teren pomogao je da se obrambena funkcija realizira u potpunosti.

¹ Laszowski, 1910., 281.

² Laszowski, 1910., 8.

³ Laszowski, 1910., 10.

⁴ Laszowski, 1910., 14.

⁵ Laszowski, 1910., 16.

⁶ Laszowski, 1910., 283.

3. Povijest grada Lukavca i slobodne općine Turopoljske

Glavna tema ovog rada jest dvorac Lukavec koji se nalazi u središtu Turopolja, pored istoimenog potoka Lukavca. Turopoljska nizina smještena je na sjeveroistočnoj strani Save te je od nje odijeljena niskim razvođem. Na jugozapadnoj strani pak se uzdiže prema Vukomeričkim goricama. Zbog raznih faktora koji okružuju Turopoljsko područje, u njemu nalazimo dvojaku konfiguraciju terena, a to su nizine (polje) i brda (vrhovlje).⁷ Ovaj podatak bit će važan kako bismo shvatili način gradnje u odnosu na značaj prostora gdje je dvorac smješten.

Na ovom području do 4. stoljeća prije nove ere živjeli su Iliri, a u davnoj prošlosti su ga nastanjivali i mnogi drugi narodi. Ilirsko stanovništvo koje nastanjuje ovo područje asimiliralo se s keltskim plemenima koja ovdje žive od 4. stoljeća prije nove ere. Turopoljsko područje čak je neko vrijeme bilo pod Rimskom vlasti, te Vjekoslav Klaić pretpostavlja kako je rimska naseobina Quadratae bila smještena u blizini današnjeg Lukavca.⁸ Slaveni kao samostalni plemenski savez ili u zajednici s Avarima dolaze u ove krajeve oko 550. godine. Slavenska plemena odvajaju se od Avara i nastanjuju današnje predjele nakon poraza kod Carigrada koji se dogodio 626. godine. Zanimljivo je da i nakon toga postoje podaci o zajedništvu Avara i Slavena.⁹ Karlo Veliki 796. godine u potpunosti oduzima moć Avarima te Hrvati postaju podanici tog franačkog kralja. Samim time Hrvatska pada pod franačku vlast te je zato ova godina vrlo važna za Hrvate. Godine 896. franačka vlast nestaje te Hrvatska postaje u potpunosti samostalna.¹⁰

Ono što je važno za kontekst ovoga grada jest činjenica da su Turopoljci nakon 1102. godine pripadali redovima onih žitelja županije koji su se nazivali *jobagioni*. Oni su držali svoje posjede na temelju plemenskih prava, a ne na osnovu kraljevskih povlastica. Jobagioni su imali niži položaj te su bili pravno podložni Zagrebu u odnosu na plemiće.¹¹

Prema Laszowskom, Bela IV., 1125. godine oslobodio je braću Budun, koji su bili predci Turopoljaca, podložnosti Zagrebu time što im je podigao status na plemiće kako bi se Turopoljci osamostalili. Osamostaljenje im je uspjelo 1278. godine, no Josip Adamček pobija

⁷Laszowski, 1910., 6.

⁸Laszowski, 1910., 9.

⁹Laszowski, 1910., 44.

¹⁰Popovčak, 1986., 4.

¹¹Laszowski, 1910., 46.

tu tvrdnju s obzirom na to da su prema dokumentima iz 1278. godine Turopoljci i dalje podložni Zagrebu.¹² Oko 1300. godine spominje se turopoljski župan umjesto zagrebačkog župana, a 1376. godine dužnosti župana počinju obavljati medvedgradski kaštelani.¹³

O datiranju prve građevine možemo se osloniti na nekoliko podataka. Prvotna građevina bila je od drveta. Važno je spomenuti podatke o prvoj provali Turaka u Turopolje koja je bila još prije 1421. godine te je drveni kaštel možda već tada bio podignut, no ne postoje pisani izvori o tom podatku. Pomoću pisanih općinskih isprava može se zaključiti kako su one bile izdavane u Zagrebu do 1474. godine. Isto tako može se zaključiti da je prva isprava koja je izdana u Lukavcu bila 1479. godine. Stoga Laszowski smješta gradnju Lukavca u razdoblje između 1474. i 1479. godine. Ipak se vjeruje kako je grad morao postojati prije s obzirom na prve provale Turaka i njegov fortifikacijski značaj.¹⁴

Dvorac Lukavec prvi put se spominje 1256. godine kao *caput Lukavez*.¹⁵ Točna godina izgradnje nije poznata no sigurno je da je služio kao utvrda za obranu od Turaka.¹⁶ U njemu se redovito održavao tradicionalni skup turopoljskog plemstva te su se služile mise u kapelici sv. Lucije.

Godine 1481. utvrda dolazi u ruke medvedgradskog gospodara Ivana Tusza, a tek 1553. godine Turopoljci ponovo dolaze u posjed svog grada koji je tada već bio ruševina. Plemenita općina turopoljska darovala je lukavečku razvalinu Matiji Slatinskom, tadašnjem turopoljskom županu. Nakon njega i njegovog sina Đore, grad Lukavec dolazi u ruke Turopoljaca koji su ga 1612. godine ponovo podigli u drvetu.

Današnji Lukavec izgrađen je oko 1705. godine od opeke te je temeljen na pilotima i pokriven crijepom, a još je 1895. godine bio pokriven šindrom.¹⁷

Važno je naglasiti da ovaj dvorac nikada nije bio korišten u rezidencijalne svrhe što je moguće zaključiti iz svih spomenutih podataka. Isto tako naručitelj gradnje nije neka plemićka obitelj već sami Turopoljci stoga se i u ovom aspektu dvorac Lukavec razlikuje od većine dvoraca u Hrvatskoj.

¹²Popovčak, 1986., 5.

¹³Laszowski, 1910., 47.

¹⁴Popovčak, 1986., 7.

¹⁵Gvozdanović, 1961., 6.

¹⁶Gvozdanović, 1961., 7.

¹⁷Gvozdanović, 1961., 9.

3.1. Razvoj i promjene dvorca Lukavca kroz povijest

Prvotni Lukavec bio je sagrađen od drveta, a postojao je već između 1474. i 1479. godine¹⁸, no on nije stajao na mjestu gdje stoji danas. Kasnije, kada je došao pod vlast obitelji Zrinski 1544. godine, bio je već dobro utvrđen. Ono što je dočekalo Turopoljce kada im je vraćen 1566. godine, već je razvaljen grad s gradskim opkopom i gradskim mlinom u opkopu.¹⁹ On više nikada nije obnovljen na istom mjestu.²⁰

1576. godine izgrađen je novi Lukavec, koji se ne nalazi na istom mjestu kao onaj drveni s kraja 15. stoljeća.²¹ Novi Lukavec iz 1576. godine građen je u obliku kaštela opkoljenog šančevima isto kao i starija drvena građevina.²² Taj dvorac je bio vrlo malena građevina te je postojala potreba za proširenjem i dodatnom gradnjom kako bi poslužio svojoj svrsi. Nepravilan tlocrt srednjovjekovnog grada čiji je tlocrtni raspored bio uvjetovan konfiguracijom terena, u novim uvjetima zamjenjuje pravilan renesansni tlocrt.²³ Iz tog razloga 1612. godine se počinje proširivati²⁴ te je 1615. godine sagrađen skoro u potpunosti.²⁵ Uvijek je bilo raznih popravaka te je tako 1635. god. izgrađen novi dimnjak, a 1664. god. popravljen je most kojim se ulazilo u grad.²⁶ Pretežno je sagrađen od drveta te se početkom 18. stoljeća uviđa kako bi bilo potrebno izgraditi ga od kamena. Nalog za gradnju predan je 1705. godine, a 23. rujna 1713. god. na spravišćima je zaključeno kako se grad mora graditi od kamena.²⁷ Čini se da je gradnja započela tek 1715. godine, a Lukavec je tada bio vrlo zapušten, kako piše u inventaru iz iste godine.²⁸ Tada se Lukavec gradio od kamena, a svaki plemić Turopolja trebao je dati po dva voza kamena kako bi gradnja bila moguća.²⁹ 1731. godine popravljen je gradski unutarnji most, a 1750. god. sastavlja se gradski inventar. Gradski opkopi uređivani su 1762. god., a 1785. god. popravljene su gradske tamnice i izgrađen je gradski zedenac. Stoga možemo zaključiti kako je pregradnja i obnova dvorca trajala skoro 70. godina.

¹⁸ Laszowski, 1910., 284.

¹⁹ Laszowski, 1910., 296.

²⁰ Laszowski, 1910., 297.

²¹ Laszowski, 1910., 297.

²² Horvat, 1975., 64.

²³ Popovčak, 1986., 10.

²⁴ Laszowski, 1910., 297.

²⁵ Laszowski, 1910., 299.

²⁶ Laszowski, 1910., 300.

²⁷ Laszowski, 1910., 300.

²⁸ Laszowski, 1910., 300.

²⁹ Laszowski, 1910., 300.

Dvorac Lukavec se kroz stoljeća mijenjao, no zbog propadanja krajem 20. stoljeća bila je potrebna i njegova obnova o čemu će biti riječi u daljnjem tekstu.

4. Analiza dvorca Lukavca

4.1. Tlocrt

Tlocrt dvorca Lukavca oblika jeneravnog kvadrata s kvadratnim kulama na uglovima građevine. Kule su prizidane tako da iz osnovnog dijela građevine izlaze samo za trećinu svoje širine.³⁰ Unutarnje dvorište koje je kvadratnog oblika uokvireno je arkadnim trijemom koji je svođen križno bačvastim svodom na pročelju i u bočnim krilima.³¹ U zapadnom kutu dvorišta nalazi se bunar na kolo.³² U prizemlju dvorca na desnoj strani u pročelnoj kuli nalazio se zatvor za teške zločince koji nije imao prozore. U lijevoj je pak pročelnoj kuli bio zatvor za vještice te je kroz tu kulu pomoću stepeništa moguć pristup na prvi kat.³³ Obje kule presvođene su stropom. U desnoj začelnoj kuli nalazila se prostorija s križno bačvastim svodom koja je služila kao zatvor za lakše zločince.³⁴ Za razliku od ostalih kula, lijeva začelna kula koja ima križno bačvasti svod, služila je kao stan gradskog čuvara.³⁵ U sredini pročelja u prizemlju, nalazi se ulaz koji je nadsvođen te je ugrađen u toranj. Na zaglavnom kamenu ulaza isklesan je grb plemenite općine turopoljske s lavovima, natpisom te godinom 1752.³⁶ Kroz toranj je omogućen prolaz pročelnim krilom.³⁷ U samom tornju na prvome katu nalazi se kapelica sv. Lucije. U bočnim krilima zidno platno probijeno je puškarnicama, ta krila u prizemlju kao i na prvom katu služe kao komunikacija s začelnim krilom u vidu arkadnih trijemova.³⁸ U prizemlju je začelno krilo otvoreno samo jednim vratima prema dvorištu, te se u njemu nalazila jedna velika prostorija presvođena bačvastim svodom s trokutastim susvodnicama, služila je kao staja.³⁹ Na prvom katu začelnog krila nalazi se velika prostorija koja je isto svođenabačvastim svodom s trokutastim susvodnicama. Ta prostorija je s dvorišne strane zatvorena, a na zidnom platnu je otvorena prozorima. Prostorija je nazvana „velika dvorana“, a u njoj su se održavala turopoljska spravišća.⁴⁰

³⁰Gvozdanović, 1961., 9.

³¹Popovčak, 1986., 13.

³²Gvozdanović, 1961., 9.

³³Gvozdanović, 1961., 9.

³⁴Popovčak, 1986., 16.

³⁵Gvozdanović, 1961., 9.

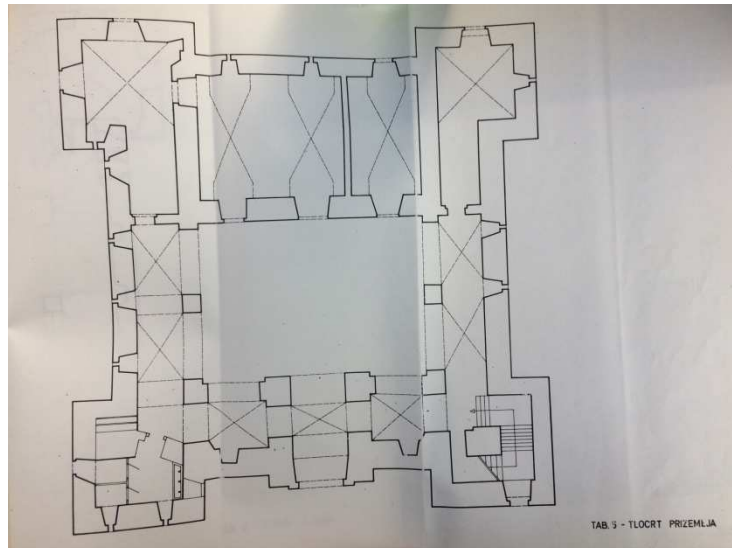
³⁶Gvozdanović, 1961., 9.

³⁷Gvozdanović, 1961., 9.

³⁸Popovčak, 1986., 13.

³⁹Popovčak, 1986., 16.

⁴⁰Popovčak, 1986., 13.

Slika 1. Tlocrt prizemlja

4.2. Eksterijer

4.2.1. Pročelje

Glavno pročelje dvorca Lukavca okrenuto je prema sjeveru te je ono ujedno i najreprezentativniji dio građevine.⁴¹ Oblika je položenog pravokutnika te ga možemo podijeliti na tri vertikalna dijela. U središnjem vertikalnom dijelu nalazi se toranj koji je ujedno i najviši dio građevine a izgledomi masivnošću podsjeća na srednjovjekovne branič-kule.⁴² Na prednjoj i stražnjoj strani tornja u visini krovišta kaštela nalazi se po jedan otvor sa segmentnim lukom te se iznad tih otvora nalazi još jedan otvor pravokutnog oblika sa svake strane koji je bio namijenjen za sat. Krajem 19. stoljeća toranj je bio pokriven baroknom lukavicom od drvenih daščica koja je tijekom 20. stoljeća bila zamijenjena kapom piramidalnog oblika od istog materijala. Danas je toranj natkriven ponovno izvedenom lukovicom od bakra.⁴³

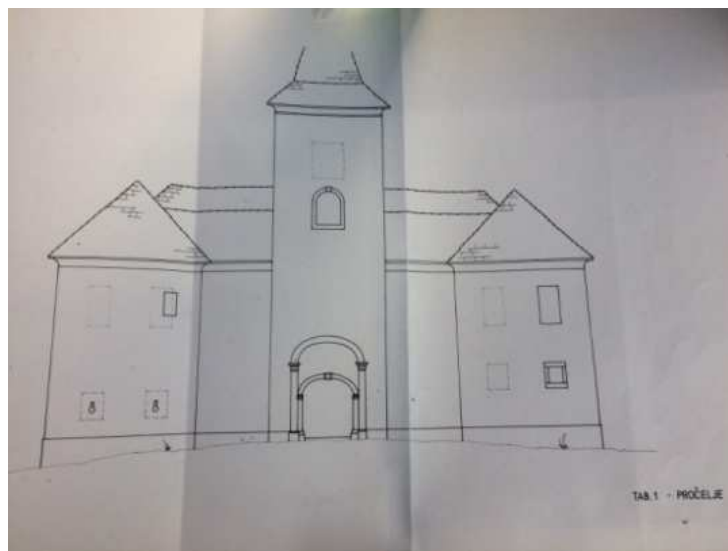
U prizemlju tornja nalazi se i ulazni portal. Sa svake strane portala nalazi se istaknuti pilastar koji je ukrašen, a ne nosi gređe, već su međusobno povezani polukružnim profilacijama. Kameni portal uokviruje ulaz, a svijetli otvor ulaza zaključen je spljoštenim segmentnim lukom sa zaglavnim kamenom u sredini te dovratnicima i impostima koji su izvedeni u plitkom reljefu. Već spomenute dovratnike i luk ulaznih vrata uokviruju pilastri s izvedenim kapitelima koji malo izvučeni prema naprijed te su spojeni stepenasto profiliranim

⁴¹Popovčak, 1986., 14.

⁴²Horvat, 1982., 87.

⁴³Popovčak, 1986., 14.

lukom.⁴⁴Prostor između manjeg ulaznog luka i većeg profiliranog luka čini srpasta luneta unutar koje je smješten grb plemenite općine Turopolja. Taj grb prikazuje dva heraldički postavljena lava koja prednjim šapama pridržavaju kartušu, a iznad kartuše se nalazi carski orao s dvije zastave. Unutar kartuše je ispisano *Insigniauniversitatisnobiliumcampituropolya 1752*. Ovaj natpis napisan je oko samog središnjeg dijela grba koji prikazuje modificiranu utvrdu, a sa svake strane utvrde nalazi se po jedan vojnik.⁴⁵ Iznad portala i grba nalazi se jedan lučni prozor te iznad njega udubljenje kvadratnog oblika za koje postoji mogućnost da je prvotno također bio prozor pa je naknadno zazidan. S obje strane pročelja nalazi se po jedna kula kvadratnog oblika.⁴⁶ Na desnoj kuli nalazi se jedan kvadratni prozor dok su iznad njega dva kvadratna oblika koji izgledaju kao zazidani prozori. Oni imaju omanji otvor koju nazivamo puškarnicom.⁴⁷ Lijeva kula u odnosu na desnu nema niti jedan prozor već četiri puškarnice koje su poredane tako da se po dvije nalaze u jednom redu. Pročelje s vanjske strane nema vidljive podjele po etažama. Pročelja su oker boje s bijelim obrubima po uglovima, oko prozora i oko portala. Po slikama iz prošlosti može se zaključiti da je to novina koja jedodana za vrijeme restauracije, dok je prije restauracije eksterijer dvorca bio u vrlo lošem stanju; ne samo da na pročeljima nije bilo fasade, nego su veliki dijelovi eksterijera bili neožbukani, otkrivajući голу opeku.

Slika 2. Nacrt pročelja

⁴⁴Popovčak, 1986., 14.

⁴⁵Popovčak, 1986., 15.

⁴⁶Gvozdanović, 1961., 9.

⁴⁷Gvozdanović, 1961., 9.

Slika 3. Pročelje

4.2.2. Bočna i stražnja pročelja

Na rubovima istočne bočne stranenaalaze se kule, a prostor između njih odijeljen je s pet bijelih traka te se i na toj strani nalaze puškarnice nanizane u dva reda. Zid je jednostavan te nema nikakvih profilacija i ispupčenja. Za razliku od istočne i zapadne strana koje su jednake, a stražnja strana dvorca između dviju kula odijeljena je samo s dvije bijele trake te tako dijeli zid na tri dijela. Ovdje se također nalaze puškarnice nanizane u dva reda no one su u kvadratnom bijelom udubljenju nalik na zazidani prozor.

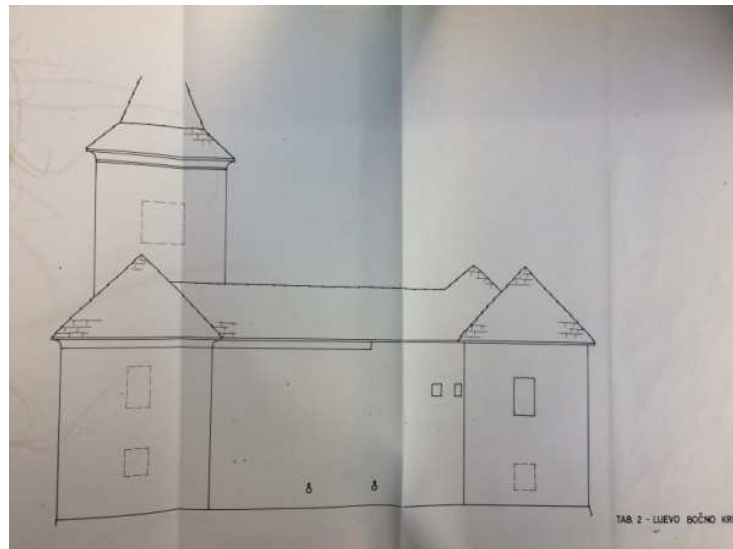
Lijevo bočno krilo ima relativno malo otvorene kule. Svaka kula ima prozor u prizemlju te još jedan na prvom katu. Prozori su zazidani iako je naznačeno gdje su oni nekada bili te su od nekih napravljene puškarnice. Ti prozori nalaze se točno jedan iznad drugoga. Isto tako ova zidna strana ima u dva reda poredane puškarnice. U diplomskom radu Borivoj Popovčaka navodi da su prije postojala tri prozora na prvom katu, no ti prozori su u potpunosti zazidani.⁴⁸

Desno krilo sada je u potpunosti isto kao lijevo, no iz podataka rada B. Popovčaka možemo zaključiti da je u prošlosti ova strana bila drugačija od lijeve. Ona je bila zatvorenija sa samo dvjema puškarnicama te prozorima i još par puškarnica koje su tada bile zazidane.⁴⁹ Dakle možemo zaključiti da su od 1986. godine do danas na dvorcu izvedeni brojni zahvati s ciljem ujednačavanja pročelja.

⁴⁸Popovčak, 1986., 15.

⁴⁹Popovčak, 1986., 15.

Znamo kako je u prošlosti na stražnjoj strani zid imao tri veća prozora na prvom katu i tri manja u prizemlju. Neki od tih prozora u prizemlju, zazidani su te pretvoreni u puškarnice. Kule su imale po dva prozora sa svake strane.⁵⁰

Slika 4. Nacrt bočne strane

Slika 5. Bočna strana

4.3. Interijer

4.3.1. Prizemlje

Bočna krilo i krilo pročeljaarkadama su u prizemlju rastvorena prema dvorištu. Začelno krilo je pak otvoreno samo jednim vratima. Krilo pročelja ima tri arkade te je

⁵⁰Popovčak, 1986., 15.

središnja arkada zapravo dio konstrukcije tornja. Stubovi arkada pravokutnog su presjeka te su zidani, a oni koji pripadaju konstrukciji tornja su masivniji i plitko izvučeni u prostor dvorišta. Bočna krila imaju po dvije arkade za razliku od krila pročelja. Ova krila zapravo su samo uski svođeni trijemovi koji služe za komunikaciju s začelnim krilom. Svođeni su križno bačvastim svodom te su ojačani lezenama koje se protežu uz stupove arkada do nivoa poda.⁵¹

Lijeva pročelna kulazanimljiva je zbog načina svođenja trijema, koje je nastalo u procesu zidanja uglova kule ukošenim zidom. Taj trijem je svođen križno bačvastim svodom s jakim pojasnicama koje se nastavljaju uz stubove arkada do nivoa poda. Ova kula također je interesantna zato što se prema Laszowskom u njoj nalazio zatvor za vještice, dok se zatvor za teške zločince nalazio u desnoj kuli u maloj prostoriji bez prozora, smještenoj ispod stepeništa. Obje zatvorske prostorije zaključene su stropom.⁵²

Na zidovima lijevog i desnog krila nalaze se po tri niše s puškarnicama koje su oblika obrnute ključanice. U prizemlju lijeve začelne kule nalazi se jedna prostorija koja je svođena križno bačvastim svodom, a u toj prostoriji nalazio se stan gradskih stražara. U desnoj začelnoj kuli prostor je služio kao zatvor za lakše zločince te je i ta prostorija svođena križno bačvastim svodom. Iz obiju začelnih kula omogućen je pristup u najveći prostor u prizemlju, a on je naknadno pregrađen u dvije prostorije koje su služile kao staje. U većoj prostoriji su u zidu dvije puškarnice dok je prostorija otvorena prema dvorištu jednim vratima. Obje prostorije svođene su bačvastim svodom s trokutastim susvodnicama.⁵³ Kako je već rečeno, u desnom kutu dvorišta nalazi se otvor bunara ali je on prekriven.

⁵¹Popovčak, 1986., 16.

⁵²Popovčak, 1986., 16.

⁵³Popovčak, 1986., 16.

Slika 6. Unutarnje dvorište

4.3.2. Prvi kat

Stubištem smještenim u desnoj kuli dolazi se na kat. Zato što je stepenište u ovoj kuli, prostorija na prvom katu je poprilično uska te je presvođena s dva mala križno bačvasta svoda. Obje kule sa strane pročelja bile su namijenjene gradskim kaštelanima za stanovanje. Krila imaju arkade i na prvome katu no ona su malo niža od prizemnih.⁵⁴ Arkade koje povezuju bočna krila sa začelnim imaju i trijemove te su oni nadsvođeni križno bačvastim svodom s pojačanim pojasnicama. Lijevo bočno krilo otvoreno je s tri prozora u zidovima dok je desno probijeno s tri puškarnice, no one su kasnije zazidane.⁵⁵

4.4. Obnova dvorca Lukavca

Obnova dvorca Lukavca započela je 1998. godine, te se izvodila u više faza.⁵⁶ Radovi koji su do sada izvedeni su: obnova krova te vanjskih i unutarnjih pročelja, stolarija, restauratorski radovi na pročeljima. Izveden je velik broj radova na uređenju unutrašnjosti projekta, ali i pripremni radovi na uređenju povijesnog krajobraza, restaurirana je freska u kapeli Sv. Lucije, otkupljeno je zemljište, izvedene su vanjske i unutarnje instalacije za zagrijavanje objekta, radovi drenaže i sanacije tornja te zamjena nadzemnoga spremnika s podzemnim.⁵⁷ Za dvorac Lukavec vrlo je važno i njegovo okruženje te je zato bilo potrebno ulagati i u park i perivoj koji se prostiru na gotovo šest hektara zemlje.

⁵⁴Popovčak, 1986., 17.

⁵⁵Popovčak, 1986., 18.

⁵⁶Damiani, 2014., 19.

⁵⁷Damiani, 2014., 20.

4.4.1. Usporedba dvorca prije i nakon restauracije

Obnova dvorca započela je 1998. godine, a radila se u više faza zbog problema s financijama. Iz tog istog razloga na obnovi je radilo više izvođača u fazama. Prva stavka obnove bio je krov pri čemu je zamijenjen materijal na lukovici te nakon toga pročelje i fasada, a zatim svi ostali potrebni radovi.⁵⁸

Najveće i najuočljivije promjene koje su izvedene tijekom restauracija možemo vidjeti na tornju, točnije na lukovici. Krajem 19. stoljeća taj toranj je bio pokriven baroknom lukovicom od drvenih daščica, a kasnije je lukovica pokrivena istim materijalom, sve do nedavno kada se cijeli oblik mijenja te dobiva današnji izgled.⁵⁹Kapa tornja koja je bila piramidalnog oblika te je bila napravljena od crijepa, što nije bila sigurna solucija, rekonstruirana je i napravljena od bakra. Današnja kapa tornja više nema piramidalan oblik već zvonoliki oblik barokne lukovice.

Slika 7. Pročelje prije restauracije

⁵⁸Damiani, 2014., 4.

⁵⁹Popovčak, 1986., 14.

Slika 8. Pročelje nakon restauracije

Kao što je navedeno neki prozorina vanjskim zidovima zazidani te su napravljene puškarnice. Ono što je moguće vidjeti na fotografijama starijeg i novijeg, restauriranog Lukavca su zazidani prozori na pročelju. Prozore na pročelju nalazimo na ugaonim kulama te na tornju. Na desnoj ugaonoj kuli nalaze se dva zatvorena prozora u gornjem redu koji su zazidani i pretvoreni u puškarnice te jedan prozor u donjem redu koji je i dalje ostao isti. U lijevoj ugaonoj kuli danas se nalaze četiri zazidana prozora koji su pretvoreni u puškarnice te su poredani po dva u svakom redu.

Poznato je da je na tornjulukovica izvedena u drugačiji oblik i materijal no ispod nje, u prošlosti se, na pročelju i svim ostalim stranama nalazio sat. Danas su to zazidane udubine kvadratnog oblika. Ispod sata danas se nalazi lučno zaključen prozor koji je u prošlosti imao lučni oblik no on je bio zazidan te je samo bila izbušena rupa oblika okomitog pravokutnika.

Desno krilo sada je u potpunosti isto kao lijevo, no iz podataka rada B. Popovčaka možemo zaključiti kako je u prošlosti ova strana bila drugačija od lijeve. Ona je bila zatvorenija sa samo dvjema puškarnicama te prozorima i još par puškarnica koje su tada bile zazidane.⁶⁰

Znamo da je u prošlosti na stražnjoj strani zid imao tri veća prozora na prvom katu i tri manja u prizemlju. Neki od tih prozora u prizemlju, zazidani su te pretvoreni u puškarnice. Kule su imale po dva prozora sa svake strane.⁶¹

⁶⁰Popovčak, 1986., 15.

⁶¹Popovčak, 1986., 15.

Slika 9. Bočna strana prije restauracije

Slika 10. Bočna strana nakon restauracije

Ono što je moguće zaključiti pomoću realiziranih restauratorski radova jest da se u ovaj dvorac ulaže mnogo kako bi radovi bili što detaljniji i kvalitetniji kako bi dvorac ponovo zasjao u punom svom sjaju.

5. Kapelica sv. Lucije – konzervatorsko-restauratorski proces

Kapela sv. Lucije koja je smještena u tornju, još je jedna od posebnosti dvorca Lukavca. U njoj se nalaze freske, koje su otkrivene i dijelom obnovljene u istraživačkim radovima nastavnika i studenata Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, Odjela za restauraciju i konzerviranje umjetnina.⁶² Vjeruje da su nastale u drugoj polovici 18. stoljeća, no autor tih fresaka nije poznat.⁶³ Dataciju je moguće potvrditi pomoću podatka o restauraciji oltara koji se restaurirao 1771. godine. U kapelici su se prestale vršiti mise oko 1848. godine te supredmeti za bogoslužje iz tog razloga preneseni u župnu crkvu u Velikoj Gorici.⁶⁴ U prošlosti je kapela služila za obrede koji su se odvijali blagdanima te kad su se održavala spravišća turopoljskih plemića.⁶⁵ Zidne slike izvedene su najvjerojatnije u *mezzofresco* tehnici što podrazumijeva da je prvi sloj slikan vjerojatno još na svježoj žbuci dok su naknadni slojevi slikani bez posebnog veziva na već osušenoj žbuci.⁶⁶

Na zidnim slikama u kapeli sv. Lucije tijekom 2004. godine izvedeno je čišćenje slikanog sloja od slojeva naliča.⁶⁷ Tako je otkriven veći dio slike, a ostalo je oko 8% slike pod slojem naliča. Skinuti su slojevi naliča i sloj gornje žbuke koji je naknadno nanesen na dio zida s površine svoda na kojem nema oslika. Djelomično je oštećena opeka također na dijelovima svoda, koja je stradala od vlage. Na tom dijelu iz navedenog razloga skinuta je i donja žbuka.⁶⁸ Zanimljivo je spomenuti preslike koje su uočene na nekim dijelovima zidne slike, na slikanom sloju. Najuočljivije preslike nalaze se na krunama kraljeva na sjeverozapadnom i jugoistočnom zidu te na oblaku na kojem sjedi sv. Lucija na sjeveroistočnom zidu. Na kruni sv. Ladislava napravljena je sonda na kojoj se uočava da su oblik i boja krune bili drugačiji ispod preslike.⁶⁹

Tijekom konzervatorsko-restauratorskog zahvata na freskama kapele bilo je potrebno retuširati manja oštećenja na slikanom sloju. Ovaj proces postignut je retuširanjem akvarelom za nijansu svjetlijim tonom od originala budući da je cilj retuša učiniti sliku čitljivom za

⁶²Damiani, 2014., 4.

⁶³Damiani, 2014., 4.

⁶⁴Popovčak, 1986., 18.

⁶⁵Horvat, 1975., 98.

⁶⁶Damiani, 2014., 22.

⁶⁷Tekuća tvar sastavljena od veziva, pigmenta i razrjeđivača, nanosi se kistom, raspršivanjem ili uranjanjem na drvene ili metalne predmete te nakon sušenja očvrstne stvorivši zaštitni sloj.

⁶⁸Damiani, 2014., 1.

⁶⁹Damiani, 2014., 4.

gledatelje. To se postiže korištenjem informacija koje se mogu iščitati na sačuvanim tragovima izvornog oslika pomoću kojih je moguće rekonstruirati i zatvoriti formu.⁷⁰

Kapela sv. Lucije nalazi se u pročelnom krilu prvog kata u prostoru tornja. Pod kapele je povišen te je tako odvojen od nivoa poda trijema. U prošlosti je i ograda odvajala kapelu od trijema no danas je ona srušena. Oltar je danas također srušen, dok je u prošlosti bio prizidan.⁷¹

5.1. Ikonografski program

Kvalitetnoj restauraciji fresaka doprinijele su smjernice koje je zapisao Emilij Laszowski. Prema njemu se u sredini, u naslikanom okviru, nalazi slika sv. Lucije na oblacima. Ona je i središnji lik ove freske te ujedno i najvažniji lik. Njoj u čast je sama kapela u dvorcu dobila ime Sveta Lucija. Sv. Lucija u svojoj desnoj ruci drži pladanj na kojemu se nalaze oči te je upravo ta slika služila kao oltarna slika.⁷² Ikonografsko rješenje sv. Lucije s pladnjem na kojemu su oči možemo pronaći u legendi koja govori o tome kako je jedan od njezinih prosaca bio izrazito očaran njezinim očima te se nikako nije mogao smiriti. Lucija se bojala da njezine oči prosca ne bi navele na zlo, te ih je iskopala i poslala mladiću. Proscac je bio svladan grižnjom savjesti i očaran njezinom hrabrošću te je zato postao kršćanin.⁷³ Sv. Lucija prikazuje se s bodežom i ranama u vratu ili svjetiljkom koja označava božansku mudrost. Ime Lucija dolazi od riječi *lux* što znači svjetlo te to može biti razlog zašto joj se pridaju oči i svjetlo kao atributi.⁷⁴

S desne strane sv. Lucije nalazi se prikaz sv. Barbare.⁷⁵ Njezini atributi su kula koja najčešće ima tri prozora, kalež koji nekada nosi i hostiju. Sv. Barbara je jedina svetica koja ima takve oznake. Nažalost njezini atributi na freski u kapeli sv. Lucije nisu čitljivi zato što je i danas nakon restauracije lik sv. Barbare u poprilično lošem stanju. Njezini atributi (kalež i hostija) upućuju na njezinu posljednju želju prije smrti. Sv. Barbara je zaželjela da milost ne bude uskraćena nikome tko štuje njezino ime. Još jedna njezina oznakaje paunovo pero koja se odnosi na njezin zavičaj. Heliopis u kojemu je odrasla je bio grad za koji se govorilo da se u njemu pomlađuje feniks. Međutim, na zapadu nisu poznavali lik feniksa pa je kao njegova

⁷⁰Damiani, 2014., 4.

⁷¹Popovčak, 1986., 17.

⁷²Popovčak, 1986., 17.

⁷³Ivančević, 1990., 416.

⁷⁴Ivančević, 1990., 417.

⁷⁵Popovčak, 1986., 17.

zamjena i znamen tog grada uzet paun.⁷⁶Navedeni atributi potječu iz mita o sv. Barbari. Naime Barbaru je otac koji je bio poganin jako volio te se bojao da će ju netko oženiti i odvesti od njega. Iz tog razloga dao je podići bogato opremljenu kulu gdje je Barbara trebala boraviti. Ta je kula bila strogo čuvana. Nakon što je Barbara čula za kršćanstvo počela se zanimati za taj nauk te je pozvala kršćanskog učitelja koji se prerušio u liječnika kako bi mogao doći k njoj. Dolaskom svećenika obratila se kršćanstvu te se krstila. Kada je njezin otac bio odsutan odlučila je, uz dva prozora koja je imala u kuli, probiti i treći. Kada se otac vratio odlučila je ispovjediti mu svoju vjeru te je izjavila kako duša prima svoje svjetlo kroz tri prozora, a to su Otac, Sin i Duh sveti. Ljut zbog njezinog preobraćenja na kršćanstvo otac ju je izručio vlastima te je na njegov zahtjev dobio odobrenje da joj sam odrubi glavu. Nakon čina dekapitacije, na povratku kući, oca je pogodio i usmrtio udarac munje. Zbog te kazne koja je snašla oca sv. Barbare ona je postala zaštitnicom topništva, vojnika i vatrogasaca te je stoga i prikazana na freski u kapeli sv. Lucije. Isto tako ona se zaziva u pogibelji od nagle smrti ili nesretnog slučaja.⁷⁷

S lijeve strane sv. Lucije nalazi se lik sv. Katarine.⁷⁸Atributi koji se daju iščitati na freski su mač kojeg sv. Katarina drži u desnoj ruci i kruna na njezinoj glavi. Navedeni atributi upućuju na prikaz sv. Katarine Aleksandrijske. Ostali atributi sv. Katarine su kotač s oštricama, kruna na glavi, palmina grana kao znak pobjede i već spomenuti mač, koji je prikazan na freski kao znak mučeništva.⁷⁹ Ona je prema legendi, prije svojega krštenja, usnula san u kojem je vidjela Djevicu Mariju kako drži Isusa i predlaže mu da uzme Katarinu za svoju službenicu. Nakon njezinog krštenja opet je usnula san u kojem ju Isus uzima za svoju nebesku zaručnicu. Kada se probudila imala je prsten na ruci te je počela širiti vjeru. U to doba Egiptom je vladao cara Maksimin II. koji je za glavni grad odabrao Aleksandriju i odlučio iskorijeniti sve Kršćane, no Katarina ga je pokušala razuvjeriti. Uspjela je preobratiti Maksiminove filozofe, pa čak i njegovu ženu koju je Maksimin uz sve kršćane dao smaknuti. Katarinu je držao u tamnici bez hrane i vode. Budući da je ona bila veoma lijepa car joj je ipak ponudio da postane njegova žena što je ona odbila.⁸⁰Bijesni car ju je odlučio dati pogubiti svezavši ju između četiri kotača optočena oštricama kako bi bila razderana na

⁷⁶Ivančević,1990.,157.

⁷⁷Ivančević,1990.,157.

⁷⁸Popovčak, 1986., 17.

⁷⁹Ivančević,1990.,355.

⁸⁰Ivančević,1990.,354.

komade. Tijekom pogubljenja snažan plamen s neba uništio je kotače, tada su Katarini dali odrubiti glavu.⁸¹

Na pokrajnjim stijenama nalazi se prikaz sv. Stjepana i sv. Ladislava kako sjede na prijestolju. Sam oslik prikazan je na stijenama koje su veće od prethodnih. Sv. Stjepan se najčešće prikazuje kao stariji vitez s bradom koji u ruci drži žezlo i kraljevsku jabuku. Ogrnut je kraljevskim plaštem te ima krunu na glavi.⁸² Atributi sv. Stjepana nisu čitljivi osim krune na glavi i plašta kojim je ogrnut. Moguće je da se zbog preslika, koje sam već spomenula, izgubio dio originalnog prikaza. Atributi sv. Stjepana najčešće su orijentirani ka kraljevskom obilježju zato što je bio Ugarski kralj koji je imao pogansko ime Wajk, ali je kršten oko 990. godine te je tada dobio ime Stjepan. Bio je oženjen za bavarsku kneginju te je s njom imao sina Emerika.⁸³ Stoga se na prikazima uz sv. Stjepana prikazuje i njegov sin Emerik. Sv. Stjepan pokrstio je Mađare te je osnovao nadbiskupiju, nekoliko biskupija i samostana. Dao se okruniti tzv. Stjepanovom krunom koju mu je poslao papa Silvestar II. 1001. godine. Baš zbog te krune su se Hrvatska, Ugarska, Slavonija i Dalmacija nazivale *zemljama Krune Svetoga Stjepana*. Stjepan je također izdavao zakone, kovao svoj novac te je isto tako vodio uspješne ratove a kanoniziran je 1087. godine. Kult sv. Stjepana kralja, preko Ugarske, je prodro u Hrvatsku te je bio jako raširen.⁸⁴

Nasuprot sv. Stjepana sjedi sv. Ladislav koji se u srednjem vijeku prikazuje na dva načina, kao snažan i hrabar vitez koji je odjeven u oklop i kao dobar i mudar vladar koji je zaogrnut kraljevskim plaštem s krunom na glavi.⁸⁵ On u ruci drži mač, koplje ili bojnu sjekiru. Na Hrvatskim prikazima gotovo uvijek rukom pridržava velik štit s križem s dva poprečna kraka. Takav prikaz inače se javlja na mađarskom grbu. Svi ovi atributi, sjekira u desnoj ruci, štit u lijevoj, kruna na glavi te plašt vide se iznimno dobro na ovoj fresci. Njegov kult kao i njegovo prikazivanje često je vezano uz njegovog prethodnika sv. Stjepana.⁸⁶ Sv. Ladislav bio je Mađarski kralj koji je rođen 1040. godine a zakraljao bio okrunjen 1077. godine. Kanoniziran je 1192. godine, skoro sto godina nakon smrti. Učvrstio je kršćanstvo u Mađarskoj te je nakon sjedinjenja s Hrvatskom osnovao biskupiju u Zagrebu 1091. godine. Pavao Ritter Vitezović tvrdi da je sv. Ladislav podrijetlom iz hrvatske kneževske ili

⁸¹Ivančević, 1990., 355.

⁸²Ivančević, 1990., 579.

⁸³Ivančević, 1990., 578.

⁸⁴Ivančević, 1990., 579.

⁸⁵Botica, 2016., 263.

⁸⁶Ivančević, 1990., 402.

kraljevske porodice te da ne potječe zapravo od mađarskih Arpadovića.⁸⁷ Upravo zato ga se smatra lokalnim vladarom koji nije pokorio Hrvatsku već je pristao biti njezinim vladarom te se njegovim prikazima niječe Mađarska vladavina nad Hrvatskom.⁸⁸ U drugoj polovici 17. stoljeća počinje se ponovo koristiti srednjovjekovni prikaz sv. Ladislava i to većinom u srednjoj Europi. Naime ti prikazi se prilagođavaju tadašnjim događanjima u kulturi i politici.⁸⁹ Sv. Ladislav je utjelovljenje srednjovjekovnog ideala viteštva, a legenda govori da je bio ponizan i veliki dobročinitelj.⁹⁰

Na svodu kapele sv. Lucije prikazano je sv. Trojstvo kako kruni Blaženu Djevicu Mariju. Na medaljonima, koji se nalaze u uglovima, prikazani su Smrt s kosom, Pakao, Kraljevstvo i Sud.⁹¹ Sv. Trojstvo se prikazuje u srednjem vijeku pomoću tri koncentrična i različito obojena kruga ili u krugu upisan istostranični trokut. Od 16. stoljeća u taj trokut ucrtava se *Božje oko*. Isto tako sv. Trojstvo prikazuje se pomoću oblika iz prirode, tri jednaka sjedeća lika ili pak dva jednaka lika (Otac i Sin) iznad kojih lebdi golubica (Duh Sveti). Ipak, najčešći prikaz su Bog koji je prikazan kao starac, Sin u muževnoj dobi te Duh Sveti kao golubica.⁹² Također je važno napomenuti da je Bog u svojoj naravi jedan, ali su u njemu sadržane tri osobe (Otac, Sin i Duh Sveti). Ovakršćanska dogma bila je proglašena 325. godinena Nicejskom ekumenskom saboru.⁹³

Kao što sam već spomenula sv. Trojstvo kruni Blaženu Djevicu Mariju koja je kao djevica začela Isusa Krista, sina Božjega. Prikazivana je na različite načine, a isprva ulazi u starokršćansku umjetnost kao majka s djetetom na krilu.⁹⁴ U visokom srednjem vijeku ona dobiva krunu na glavi čime se izražava glorifikacija. Takav prikaz možemo vidjeti i na freski u kapeli sv. Lucije.⁹⁵

⁸⁷Ivančević, 1990., 402.

⁸⁸Botica, 2016., 269.

⁸⁹Botica, 2016., 264.

⁹⁰Ivančević, 1990., 402.

⁹¹Popovčak, 1986., 17.

⁹²Ivančević, 1990., 605.

⁹³Ivančević, 1990., 604.

⁹⁴Ivančević, 1990., 186.

⁹⁵Ivančević, 1990., 187.

Slika 11. Freske u kapeli sv. Lucije

Iz priloženih fotografija možemo vidjeti kako su freske u kapeli sv. Lucije bile u iznimno lošem stanju. Pomoću restauratorsko-konzervatorskih zahvata dio fresaka je otkriven u svojem maksimalno mogućem sjaju. Ono što danas možemo vidjeti jest da suse većinski koristile plava, zelena, crvena i žuta boja. Također je važno spomenuti da su se atributi svetaca poštivali što je više moguće tedase velika pažnja posvećivala rasporedu likova.

Sv. Lucija po kojoj je i nazvana kapela zalagala se za kršćanstvo, stoga je moguće da se baš zato nalazi na freskama. Isto tako njezino ime znači svjetlost te je moguće da se nalazi ovdje kao nositeljica svijetla i općenito pozitivnih misli. Poznato je kako se prikazuje s očima na pladnju te da je ujedno i zaštitnica slabovidnih i slijepih.⁹⁶Taj podatak možda se može proširiti na bolesne ili pak na stradale u borbi. Tada bi, s obzirom na to da je dvorac Lukavec služio za obranu bilo jasno kako sv. Lucija štiti one koji stradaju u borbi. S desne strane od sv. Lucije nalazi se sv. Barbara koja je zaštitnica topništva, vojnika i vatrogasaca.⁹⁷ U ovom kontekstu sv. Barbara je prikazana kao desna ruka sv. Lucije te kao zaštitnica topništva odnosno onoga što je najpotrebnije dvorcu.S lijeve se strane nalazi sv. Katarina koja simbolizira pobjedu.⁹⁸Jasno jekako je dvorcukojemu je svrha obrambena, glavni cilj pobjeda te se iz tog razloga baš sv. Katarina nalazi na ovoj fresci. Sv. Stjepan se dao okruniti tzv. Stjepanovom krunom koju mu je poslao papa Silvestar II. Po toj kruni nazivale su se

⁹⁶Ivančević,1990.,416.

⁹⁷Ivančević,1990., 157.

⁹⁸Ivančević,1990.,355.

Ugarska, Hrvatska, Slavonija i Dalmacijazemljama *Krone Svetoga Stjepana*.⁹⁹ Jasno je kako na fresci sv. Stjepan predstavlja Hrvatsku. Nasuprot sv. Stjepana nalazi se sv. Ladislavkoji se smatrao Mađarskim kraljem, s hrvatskim korijenima. On nije pokorio Hrvatsku već je pristao biti njezinim vladarom te se njegovim prikazima niječe Mađarska vladavina i superiornost nad Hrvatskom.¹⁰⁰ Na svodu kapele prikazano je sv. Trojstvo kako kruni Blaženu Djevicu Mariju prvenstveno kao znak kršćanstva.¹⁰¹

Svaki lik na ovoj fresci ima neku svoju priču i razlog zašto se nalazi na njoj. Isto tako svaka pojedinačna priča kada se poveže tvori zajedničku priču svih likova, odnosno svetaca. Zato kapela sv. Lucije čini ovaj dvorac još značajnijim.

⁹⁹Ivančević,1990.,579.

¹⁰⁰Botica, 2016., 269.

¹⁰¹Ivančević,1990.,604.

6. Dvorac Lukavec u kontekstu burgova i dvoraca sjeverozapadne Hrvatske

Dvorac Lukavec je četverokrnlina građevina s ugaonim kulama i unutrašnjim arkadno rastvorenim dvorištem. Ovaj dvorac jest *wasserburg* što znači da je oko same građevine imao opkop u kojemu se nalazila voda što je otežavalo prodor napadačima. Ovakvi dvorci koji su prvotno građeni kaoburgovi kasnije postaju građevine koje služe za reprezentativno stanovanje, što u slučaju dvorca Lukavca svakako nije slučaj.¹⁰² Kada govorimo o burgu, često dolazi do problema definicije samoga termina zato što se često poistovjećuje s pojmomkaštel, dvorac, stari grad itd. Burgovi su građevine koje ujedinjuju obrambenu i reprezentativnu funkciju¹⁰³, a sastoje se uz stambene, pomoćne i gospodarske prostorije i od obrambenih zidova i kula.¹⁰⁴ Već spomenute kule koje se često nalaze na dvorcima pod pretpostavkom da su fortifikacijski element, češće su gubile tu funkciju i služile su samo kao nositelji simbolike koji govore o bogatstvu vlasnika.¹⁰⁵ Ono što je važno zaključiti jest kako često burgovi postaju građevine koje više nemaju tu fortifikacijsku funkciju već samo rezidencijalnu svrhu. Potvrdu svoje tvrdnje nastojat ću pokazati u daljnjem dijelu rada uočavajući sličnosti i razlike u funkciji, tipologiji i obliku sličnih dvoraca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

6.1. Dvorac Eggenberg

Dvorac Eggenberg smješten je u Grazu u Republici Austriji. Njegovu gradnju započeo je Laurenz van derSype 1623. godine. Dvorac je građen po narudžbi austrijskog guvernera JahannaUlrichaEggenberga. Uokviren je četirima ugaonim tornjevima, ali sadrži i peti toranj koji se nalazi na sredini unutrašnjeg poprečnog krila. To poprečno krilo dijeli kvadratno unutarnje dvorište na dva dijela koji su oblika pravokutnika.¹⁰⁶ Unutrašnje dvorište okruženo je arkadama na tri razine s toskanskim stupovima koji su izbočeni za tri četvrtine stupa.¹⁰⁷ Unatoč nesumnjivoj statičnosti tipa građevine četverokrlnih rezidencija tijekom više od dvjesto godina, sama slika razvoja takvih građevina postaje složenija još uz odraze španjolske renesansne arhitekture na dvorcu vojvode Hansa Ulricha von Eggenberga u

¹⁰²Botica,2014.,46.

¹⁰³Botica,2014.,46

¹⁰⁴Bednjanec, 2015., 4 .

¹⁰⁵Botica, 2014., 46

¹⁰⁶Hempel, 1965., 40.

¹⁰⁷Hempel, 1965., 41.

Grazu.¹⁰⁸Jednostavnost i simetrija prevladava cijelim ovim dvorcem, simetričnost se ističe čak i na stepeništu koje započinje vestibulima s obje strane. Zbog nešto viših prozora velika dvorana na trećem katuje istaknuta.¹⁰⁹

Ono zbog čega je dvorac Eggenberg poseban jest njegova simbolika. Naime guverner Eggenberg u ovoj palači želio je napraviti simbolički svijet koji će imati alegorijsko značenje koje će povezivati sve znanje,elemente i moć svemira. Dvorac je odvojen od ostatka svijeta vodom koja ga okružuje. Kutovi dvorca postavljeni su tako da obuhvaćaju svaki po jednu stranu svijeta kako bi sunce osvjetljavalo dvorac u određeno doba dana. Dvorac je izgrađen da prati hijerarhiju pri čemu je prizemlje predviđeno za svakodnevne aktivnosti, dok je gornji kat namijenjen za svijet ideja.¹¹⁰

Slika 12. Dvorac Eggenberg pročelje

¹⁰⁸Horvat- Levaj, 2015.,411.

¹⁰⁹Hempel, 1965., 41.

¹¹⁰<https://www.museum-joanneum.at/en/palace-ad-gardens-schloss-eggenberg/princely-residence/progtamme/symbolic-world>.

Slika 13. Dvorac Eggenberg iz zraka

6.1.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Eggenberga

Dvorac Lukavec i dvorac Eggenberg su četverokriline građevine s unutarnjim dvorištem, dakle tipološki su srodne građevine.

Dvorac Lukavec na sredini pročelja ima toranj, dok dvorac Eggenberg na pročelju ima istak koji završava stiliziranim zabatom. Isto tako obje građevine imaju unutrašnja dvorište koje je okruženo arkadama, no dvorac Eggenberg ima poprečno krilo kojena sredini ima toranj te to krilo razdjeljuje unutrašnje dvorište dok ga dvorac Lukavec nema. Još jednu razliku nalazimo u raspodjeli na katove, dvorac Eggenberg ima tri kata dok ih dvorac Lukavec ima dva. Ono po čemu su ovi dvorci zaista slični jest voda koja okružuje oba dvorca, iako je to u slučaju Lukavca bilo u prošlosti. Zanimljiv podatak jest taj da je dvorac Eggenberg građen 1623. godine¹¹¹ što može dati naslutiti kako je dvorac Lukavec kakvog gledamo danas, građen prema uzoru na ovaj veličanstveni dvorac, jer je izgrađen oko 1705. godine.¹¹²

U konačnici moguće je zaključiti kako su oba dvorca iste tipologije, no ipak se razlikuju u nekim detaljima poput razlike u raspodjeli katova, obradi pročelja i unutrašnjeg dvorišta. Jasno je kako je dvorac Eggenberg primjer građevine četverokrilnog oblika te da je mogao služiti kao uzor mnogim drugim građevinama.

¹¹¹Hempel, 1965., 40.

¹¹²Gvozdanić, 1961., 9.

6.2. Dvorac Cernik

U ovom djelu rada spomenut ću kaštel Cernik koji je i u baroknoj obnovi zadržao klasičnu renesansnu koncepciju kaštela, a to su četverougone osnove s četiri cilindrične kule na uglovima i s unutarnjim dvorištem.¹¹³ Ovaj četverokrlni dvorac s ugaonim kulama kružnoga oblika ima i unutarnje dvorište. Dvorac također ima dva kata što je moguće zaključiti prema rasporedu prozora u dva reda na vanjskoj strani zidova. Isto tako vanjski zidovi raspodijeljeni su u polja istacima bijele boje koji sličje pilastrima, dok je boja samoga dvorca sive boje što daje zanimljiv kontrast u odnosu na bijele istake koji dijele eksterijer na polja. Portal dvorca ukrašen je rustikom te grbom Marka Markovića nad portalom. Istim grbom nad portalom potvrđeno je da je ovaj potpukovnik narodne vojske posjedovao dvorac Cernik od 1753. godine te kako je u njegovo vrijeme došlo do barokizacije.¹¹⁴ Unutarnje prostorije ukrašene su štukaturama te nam one na katu u kuli inicijalima IM i godinom 1756. govore o barokizaciji.¹¹⁵

Slika 14. Dvorac Cernik iz zraka

¹¹³Horvat, 1982., 84.

¹¹⁴Horvat, 1982., 84.

¹¹⁵Horvat, 1982., 84.

Slika 15. Dvorac Cernik

6.2.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Cernika

Iz malo podataka o dvorcu Cerniku i rijetkim fotografijama može se zaključiti da je ovaj dvorac funkcijom i tipologijom vrlo sličan dvorcu Lukavcu. Obje građevine su četverokrlnog oblika s ugaonim kulama i unutrašnjim dvorištem. Razliku možemo pronaći u oblikovanju ugaonih kula pri čemu dvorac Lukavec ima kule kvadratnog oblika, a dvorac Cernik kružnog oblika. Jednu veliku razliku moguće je istaknuti i u tornju koji je jedna od glavnih elemenata dvorca Lukavca, a u Cerniku ga nema. U oblikovanju portala s naglašenim grbom uočavaju se sličnosti. Fortifikacijska funkcija svakako je više istaknuta u Cerniku, s masivnim cilindričnim kulama te zidovima.

6.3. Mali Tabor

Na kraju 15. stoljeća u pisanim izvorima, prvi puta se spominje kaštel Mali Tabor. Ovaj kaštel vjerojatno je stariji, no u arhivu obitelji Ratkaj nema podataka koji bi sa sigurnošću mogli ukazati na vrijeme gradnje te njegovoga graditelja. Mali Tabor sredinom 15. stoljeća preuzeo je ulogu sjedišta velikotaborskog vlastelinstva koju je prije imao plemićki grad Vrbovec. Vrbovec je od druge polovine 13. stoljeća imao ulogu sjedišta no zbog propasti u 15. stoljeću, kao što je već spomenuto, ulogu preuzima Mali Tabor.¹¹⁶ Mali Tabor je bio u posjedu hrvatsko-ugarskog bana Ivaniša Korvina od 1490. do 1504. godine. Naslijedila ga je obitelj Ratkaj koja je gospodarila njime gotovo tri stoljeća. Kaštel je pod vlašću obitelji Ratkaj krajem 17. stoljeća bio pregrađen u dvokrlni dvorac s unutrašnjim dvorištem i četiri cilindrične kule, a danas su preostali zapadni i sjeverni obrambeni zid. U

¹¹⁶Pavišić, 2007., 75.

19. stoljeću Mali Tabor je nadograđen u jednokatni barokni dvorac te je tada srušen sjeverni obrambeni zid kaštela koji je ostao, dok je međuprostor pretvoren u gospodarske zgrade. Isto tako aneks istočnog krila dvorca dobio je novi ulazni portal.¹¹⁷

Mali Tabor ima obilježja renesansnog kaštela i ranobaroknog dvorca. Isto tako spada u rijetke primjere srednjovjekovne profane arhitekture na prostorima kontinentalne Hrvatske.¹¹⁸

Gjuro Szabo je iscrpno istraživao tipologiju srednjovjekovnih dvoraca i kaštela na prostorima sjeverozapadne Hrvatske te je najveću pažnju posvetio onima u Hrvatskom zagorju. Kaštel Mali Tabor opisuje kao *utvrđeni refugium*. Pod tim izrazom podrazumijeva pribežilište u kojem se nikad nisu vodile ozbiljne bitke ili borbe. To je zaključna temelju njegovog položaja i prema načinu gradnje jer su svi zidovi slabi i većinom građeni od cigle. Prema tome on potvrđuje da Mali Tabor nikada nije bio srednjovjekovni grad.¹¹⁹

U ispravama iz 1511. godine spominju se dvije utvrde, a to su Veliki Tabor i Mali Tabor. U tim ispravama Veliki Tabor je nazvan *castrum*, odnosno plemićki grad, dok je Mali Tabor nazvan *castelum* ili prema značenju, tvrđavica. *Castelum*na području kontinentalne Hrvatske označava manje obrambene građevine. U drugoj polovici 15. stoljeća počinju gradnje kaštela ili drugim riječima tip obrambenih renesansnih građevina s pravilnim tlocrtima. Na uglovima tih građevina nalaze se kružne kule ili polukule koje su otvorene s unutrašnje dvorišne strane, a iz njih će se kasnije razviti bastion.¹²⁰ Mali Tabor nije samo interesantan zbog toga što je najistaknutiji primjer renesansnog kaštela u Hrvatskom zagorju već i zbog svoje tri razvojne faze. U prvoj fazi Mali Tabor ima oblik pravokutne građevine s obrambenim zidovima i četiri okrugle kule. U drugoj je pak fazi pregrađen u dvokrilni dvorac s četiri cilindrične kule, dok su ga sa zapadne i sjeverne strane unutrašnjeg dvorišta zatvarali obrambeni zidovi.¹²¹ U svojoj trećoj fazi gradnje koja se odvija u 19. stoljeću nadograđen je u jednokatni barokni dvorac te je tada srušen sjeverni obrambeni zid kaštela. Iz tlocrta plana koji datira u 1861. godinu može se vidjeti kako je dvorac proširen na sjevernu stranu. To proširenje postignuto je dogradnjom jednokatnog aneksa na istočnom krilu te je ono tako

¹¹⁷Pavišić, 2007., 76.

¹¹⁸Pavišić, 2007., 76.

¹¹⁹Pavišić, 2007., 77.

¹²⁰Kruhek, 1995., 76.

¹²¹Szabo, 1920., 73.

dobilo i novi ulazni portal. Isto tako na sjevernoj strani dvorca srušen je sjeverni obrambeni zid kaštela te je poviše toga dograđena građevina pravokutnoga oblika.¹²²

Slika 16. Skica Maloga Tabora

Slika 17. Mali Tabor

6.3.1. Usporedba dvorca Lukavca i Malog Tabora

Dvorac Lukavec kakvog danas vidimo građevina je sa samoga početka 18. stoljeća. Za usporedbu s njime potrebno je spomenuti drugu fazu gradnje iz 17. stoljeća Malog Tabora kada je on dvokrilni dvorac s četiri cilindrične kule i unutrašnjim dvorištem. U to vrijeme ga sa zapadne i sjeverne strane unutrašnjeg dvorišta zatvaraju obrambeni zidovi.¹²³ Tada Mali

¹²²Pavišić, 2007., 77.

¹²³Szabo, 1920., 73.

Tabor izgleda poput četverokriline građevine te se može naći sličnost u tom aspektu s dvorcem Lukavcem. Iako on ima kule koje su cilindrične, za razliku od onih u Lukavcu koje su kvadratične. Nije moguće odrediti ostale sličnosti prema fotografijama jer je Mali Tabor je u 19. stoljeću pregrađen.

6.4. Trakošćan

Vjeruje se kako je Trakošćan nastao kao manja utvrda koja je bila podignuta u svrhu unutarnjeg nadzora obrambenog sustava sjeverozapadne Hrvatske. Izgrađen je negdje na zadnjoj četvrtini 13. ili na samom početku 14. stoljeća.¹²⁴ Ime Trakošćan prema semiotičkim oblicima znači *Zmajeva stijena* te se vjeruje da su prvi posjednici tada jedinstvenog Trakošćansko kameničkog vlastelinstva bili pripadnici *BebekiliBubek*.¹²⁵ Trakošćan se prvi put spominje u povijesnim dokumentima 1399. godine. Dvorac Trakošćan, do trenutka kada je došao u ruke obitelji Drašković bio je u vlasništvu raznih obitelji poput grofa Celjskog, J. Vitovca, I. Gyulajja i mnogih drugih.¹²⁶

Dvorac Trakošćan u prošlosti bitno se razlikovao od današnjeg dvorca. Današnjem izgledu prethodilo je više građevnih faza. Prvotna utvrda s kraja 13. stoljeća bila je uvjetovana njezinom fortifikacijskom funkcijom te kontrolom granice i važnijih putova u tom području. Romanička utvrda čini jezgru objekta koja se u prošlosti sastojala od osmatračke kule, stambene zgrade i malog utvrđenog dvorišta. To što je objekt bio zanimljivo oblikovan činilo ga je sigurnim i dobro branjenim.¹²⁷ 1592. godine obitelj Drašković poduzela je prvi značajni građevinski zahvat na zapadnom krilu. Taj zahvat potvrđuju dva puta uklesane godine u samu građevinu. U 17. stoljeću zatvorio se prsten vatrene obrane tvrđave na jugoistočnoj strani te su se na tom mjestu nasipale polukružne niske utvrde sa zidom i topničkim strelnicama.¹²⁸

Trakošćanska utvrda je već 1668. godine dvokatna te joj je osnova četvrtasta. Tu četvrtastu osnovu nadvisuje toranj koji je ujedno i osmatračnica. Na zapadnoj strani nalazi se renesansna kula koja služi kao obrana, dok se na istočnoj strani nalaze dva niska bastiona.¹²⁹

Tijekom 19. stoljeća u nekoliko faza izvodila se graditeljska obnova i opremanje Trakošćana. Obnova Trakošćana zanimljiva je i važna zato što je to bio jedan od prvih restauratorskih zahvata u Hrvatskoj uopće. Tom restauracijom se izmijenio vanjski izgled

¹²⁴Krznar, Mravlinčić, 2007., 16.

¹²⁵Krznar, Mravlinčić, 2007., 16.

¹²⁶Krznar, Mravlinčić, 2007., 17.

¹²⁷Krznar, Mravlinčić, 2007., 43.

¹²⁸Krznar, Mravlinčić, 2007., 41.

¹²⁹Krznar, Mravlinčić, 2007., 42.

dvorca pa čak i njegovo okruženje. Trakošćan je tada i promijenio svoju funkciju koja iz obrambene postaje ona rezidencijalnog karaktera.¹³⁰

Obnova izgleda dvorca rezultirala je i nastankom novog prostornog karaktera unutar same građevine. Novom raspodjelom svaka razina dobiva svoj karakter te tada svaka prostorija dobiva točno određenu namjenu i funkciju.¹³¹

Slika 18. Trakošćan

6.4.1. Usporedba dvorca Lukavca i Trakošćana

U kontekstu sličnosti dvorca Lukavca i Trakošćana možemo sa sigurnošću reći da je funkcija oba dvorca svakako obrambena. Jasno je da je dvorac Trakošćan u početku građen zbog moguće obrane te je uz razne pregradnje već 1668. godine dvokatnagrađevina. Osnova mu je četvrtasta, tu četvrtastu osnovu nadvisuje toranj koji je ujedno i osmatračnica. Na zapadnoj strani nalazi se renesansna kula koja služi kao obrana, dok se na istočnoj strani nalaze dva niska bastiona.¹³²

Neke poveznice mogu se naći i u tipologiji poput kvadratne osnove, te prisustvu kula i tornja. Ono što dvorac Trakošćan ima kao i Lukavec jest unutarnje dvorište. I dok su funkcijom bliski te tipologijom, razlike su u položaju tornja te oblikom kula. Kule su sasvim drugačijeg stila te ih Trakošćan ima manje. Ono što je važno uočiti jest da slična tipologija i funkcija ne moraju dati fizički sličnu građevinu bez obzira na to što im je uloga i vrijeme gradnje slično.

¹³⁰Krznar, Mravlinčić, 2007., 42.

¹³¹Krznar, Mravlinčić, 2007., 43.

¹³²Krznar, Mravlinčić, 2007., 42.

Iz navedenih primjera može se zaključiti da unutar iste tipološke grupe obrambenih dvoraca s četiri krila i ugaonim kulama postoje bitne razlike: u središnjem tornju, obliku kula, samoj prostornoj kompoziciji. Pokazuju da iako strogo zadana forma obrambenog dvorca, ostavlja mogućnosti varijacija i različitih rješenja.

6.5. Palača Zrinski u Čakovcu

Zatvoreni četverokrilni tlocrt bio je idealan za povijesne prilike tadašnje Hrvatske, izložene izravnim osmanskim prodorima. Utvrde podiže i zagrebački biskup na svojim posjedima, a posebno prednjači plemstvo. Među kojim se ističe obitelj Zrinski koja na području Međimurja i Hrvatskog primorja ostvaruje dva ogledna primjera četverokrilnih obrambenih građevina, a to su Novi Zrinski grad u Kraljevici i palača Zrinski u Čakovcu o kojoj će biti riječi u daljnjem tekstu.¹³³

Palača Zrinski u Čakovcu jest nepravilna četvrtasta tlocrta s unutarnjim dvorištem. Također ima i vanjsko dvorište koje se nalazi između palače i fortifikacijskog sustava koji sadrži stare dijelove zidina i bastiona te ostatke prvoga i djelomice drugoga pojasa jarka, nekoć ispunjena vodom.¹³⁴

U 16. stoljeću Nikola Šubić Sigetski započinje gradnju utvrđene četverokrilne rezidencije bez ugaonih kula. Stoljeće kasnije dvorac završava arhitekt Philibert Lucchese pod vodstvom Nikole Zrinskog. Suradnja s ovim iznimno kvalitetnim arhitektom rezultirala je višestruko značajnim graditeljskim zahvatima koji se po dimenzijama znanja i kvaliteti ističu među građevinama tog doba u Hrvatskoj. Obilježja ovog arhitektonskog zahvata iz 17. stoljeća ostaju čitljiva i nakon radikalne obnove koju provodi grof Althan u 18. stoljeću nakon pogibije Zrinskih.¹³⁵

Uz obnovu dvorca, okolnu fortifikaciju građevine dodatno se zaštićuje dodavanjem modernih bastiona 1562. godine. Na to je prvog u nizu iz obitelji Zrinski potakla strateška izloženost Čakovca u prodorima Osmanlija prema Štajerskoj i Koruškoj. Malo prije toga, dolaskom Zrinskih u posjed ovog područja počinje se spominjati i *Nova curia*.¹³⁶

Zrinski su u nekoliko faza povećavali dvorac, širili su sklop za širinu južnog krila, te visinski izjednačavali sve traktove na postojeće četveroetažno stanje s prizemljem,

¹³³Horvat-Levaj, 2015., 410.

¹³⁴Srša, 2010., 469.

¹³⁵Horvat-Levaj, 2015., 410.

¹³⁶Novi dvori

međukatom i dva visoka kata. U takvoj koncepciji dograđen je i stari toranj koji je možda inspiriran i južnonjemačkim građevinama. Ta solucija nazire se iz grafičkog prikaza iz 1639.godine koji je radio Johann Ledentu. U najvažnijoj obnovi koja je pripisana Luccheseu, bočna su krila proširena na unutrašnjoj strani. To je postignuto dogradnjom novih trijemova, ispred postojećih koji se dokidaju ili svode na hodnike, teuređenjem unutrašnjosti i oblikovanjem triju stubištu koja su zabilježena na prikazu GiovannijaGiuseppeaSpallea. Zapisi koji su važni kako bismo mogli vizualizirati samu građevinu u potpunosti, govore o postojanju spremišta i kuhinje u prizemlju te oružarnici u međukatu i znamenitoj knjižnici, riznici, dvoranama i stanovima na katovima¹³⁷

Postoji mogućnost da je Lucchese nalik svojim oglednim realizacijama poput dvorca Kremsier i bečke palača Abensperg-Traun, vanjska pročelja dvorca Zrinski raščlanio velikim redovima pilastara. Isto tako neki istraživači uglavnom portalu u stiliziranoj rustici s nadvišenim balkonom vide djelo ovog arhitekta koji je u bečku arhitekturu uveo prototip ranobaroknog pročelja palače.¹³⁸

Obnovom dvorca Zrinskog tijekom prve polovice 18. stoljeća zadržana je starija, renesansna četverokrnlina struktura. Riječ je o projektu koji svojom kvalitetom nadilazi lokalna obilježja te omogućuje atribuciju arhitektu bečke provenijencije Antonu ErharduMartinelliju. Izbor tog bliskog suradnika Josepha Emanuela Fischera von Erlacha proizašao je iz veza grofa Althana i njegove supruge Ane Pignatelli s bečkim dvorom i carem Karlom VI. Rezultati su drugačiji nego pod štajerskim graditeljima prepuštene zagrebačke Biskupske palače.¹³⁹

Kada je obitelj Althan došla u posjed Čakovca i Međimurja, darovnicom Karla VI., odmah počinju s obnovom zapuštene građevine. Dodatne zahvate mogao je izazvati i potres koji je zahvatio ovo područje 1738.godine. Cjelokupna obnova završena je 1743.godine.¹⁴⁰

Zatečeni tlocrtni gabariti nisu ostavili Martinelliju mnogo mogućnosti za inventivni prostorni raspored od uobičajenih nizova prostorija i hodnika. U rasporedu se ističe glavna dvorana na drugom katu pročelnog krila te dvije kapele. Upravo zatoprojektant se najviše iskazao u raščlambi vanjskog dijela građevine i oblikovanju stubištake je

¹³⁷Horvat-Levaj,2015.,411.

¹³⁸Horvat-Levaj,2015.,413.

¹³⁹Horvat-Levaj,2015.,565.

¹⁴⁰Horvat-Levaj,2015.,565.

uništeno¹⁴¹ Martinelli pokazuje svoju arhitektonsku spretnost na pročeljima dvorca. Prizemlje i polukat objedinjeni su širokim trakama stilizirane rustike u čvrstu bazu reprezentativnih katova koji su raščlanjeni velikim redom. Četiri su ravnomjerno rastvorene fasade, no ona ulazna ističe sevećim plasticitetom. Linearno je naglašena vertikalnost pilastara koja siječe gusti ritam stilizirane rustike koju zaključuju oštro, grafički oblikovani kapiteli. Kapiteli su na jednakoj visinskoj razini s horizontalnim plastički srodnim nadprozornicima drugog kata. Svaki od njih ima zaglavni kamen koji oblikom potječe od triglifa, stoga se pod njegovim donjim rubom nalaze gute. Naglašenost kapitela pojačana je troslojnim arhitravom te plošni friz te jaka profilacija završnog vijenca. Glavni portal s balkonom najviše se ističe svojim razvedenim obrisom gornjeg dijela sa segmentnim zabatom, volutama i motivom koncentričnih ovala. On je povezan s unutrašnjom raščlambom, a oblikovanjem guta korespondira s pročelnim prozorima. Martinelli je također redizajnirao unutrašnja pročelja, tako da je zamijenio arkade na katovima dvojnimi prozorima.¹⁴²

Očigledno je da je dvorac imao više faza gradnje te zato Anđela Horvat nailazi na problem. Naime ona je uočila terminološku nedorečenost pojmova: *Stari* i *Novi dvor* u Čakovcu¹⁴³ Zaključila je da se *Stari dvor* odnosi na preostali dio jednokatnih građevina koje su prislonjene s unutarnje strane sjeveroistočnoga fortifikacijskoga zida, od sjevernoga do ulaznoga bastiona što uključuje i kratki i preostali dio zgrade od ulaznoga prema istočnom bastionu.¹⁴⁴ Sukladno tome, može se reći da se *Novi dvor* odnosi na dvokatnu palaču nepravilna pravokutnog oblika s unutarnjim dvorištem. Palača je taj tlocrtni oblik zadobila u doba Nikole VII. Zrinskoga, a dograđivana je i pregrađivana u doba Althana.¹⁴⁵

Zbog svega navedenog može se reći da je *Stari dvor* zapravo *Novi dvor* i obratno. Stoga je ispravno cjelokupni kompleks zvati *Stari grad Čakovec*, unutar čijega kompleksa je potrebno razlikovati *palaču* (tzv. novi dvor) od *fortifikacije* (tzv. stari dvor).¹⁴⁶

¹⁴¹Horvat-Levaj, 2015., 567.

¹⁴²Horvat-Levaj, 2015., 569.

¹⁴³Srša, 2010., 469.

¹⁴⁴Srša, 2010., 469.

¹⁴⁵Srša, 2010., 470.

¹⁴⁶Srša, 2010., 470.

Slika 19. Palača Zrinski iz zraka

Slika 20. Pročelje i bočna strana

6.5.1. Usporedba dvorca Lukavca i palače Zrinski

Dvorac Zrinski u Čakovcu imao je nekoliko faza gradnje. Jasno je da je to građevinaneppravilna četvrtasta tlocrta s unutarnjim dvorištem koja ima i vanjsko dvorište, koje se nalazi između palače i fortifikacijskog sustava, a sadrži stare dijelove zidina i bastiona.¹⁴⁷U toj karakteristici leži i poveznica s dvorcem Lukavcem. Obje građevine služe kao obrambene, obje su građevine četverokriline s unutrašnjim dvorištem čime se potvrđuje. Razlika je u tome što je u Čakovcu obrambena uloga drugačije postignuta, a to je

¹⁴⁷Srša, 2010., 476.

fortifikacijskim sustavom s bastionima odvojenim od same građevine. Samim time ugaone kule izostaju, a izostaje također toranj na pročelju te postoji drugačija izvedba raščlambe pročelja pilastrima.

6.6. Veliki Tabor

Veliki Tabor je kroz stoljeća doživio razne promjene na svojoj arhitekturi, no jedan je od rijetkih utvrđenih gradova u Hrvatskoj koji je sačuvao više manje izvorni oblik. Smješten u slikovitom kraju, vidljiv je izdaleka te se ističe svojim impozantnim kulama. Kule svjedoče o burnoj povijesti graditelja i stanovnika Velikoga Tabora.¹⁴⁸

Plemićki gradovi su većinom građeni tijekom srednjeg vijeka kako bi vlasnici imali stalni ili privremeni smještaj. Iz tog razloga je pri gradnji takvih građevina bilo važno odabrati položaj koji je lako braniti i nadzirati. Zbog takvih potreba najkvalitetnije površine za takvu gradnju su močvarne doline ili uzvisine pri čemu bi se građevina nalazila na samome vrhu.¹⁴⁹

Kako će se grad ili dvorac graditi ovisilo je o mjestu na kojem će se građevina graditi. Najčešće je to bila jezgra grada okružena jednim ili dvama obrambenim zidovima. Središte svakog plemićkog grada je uvijek *palas*. Nije rijetkost da se uz gradska vrata podižu kule ili da se kroz njih ulazi zato što je potrebno osigurati ulaz kako bi postojala što jača obrana od neželjenih ulazaka. Uz kule pored ulaza, unutar jezgre često znaju biti sazidane još jedna ili dvije kule alione nisu pravilo.¹⁵⁰ Kapele mogu biti izdvojene ili smještene unutar *palasa* ili kule te gospodarske zgrade.¹⁵¹

Kao što znamo, gradnja Velikog Tabora započela je na izmaku srednjeg vijeka te je na kasnogotičku jezgru vrlo brzo, sredinom 16. stoljeća nadograđen unutrašnji i vanjski renesansni obrambeni prsten s kulama. Gradnja dvorca započela je gradnjom *palasana* prijelazu iz 15. stoljeća u 16. stoljeće zbog novonastalih okolnosti te zbog potrebe jače obrane.¹⁵² Sredinom 16. stoljeća podignute su dvije zapadne, a zatim još dvije istočne kule.¹⁵³

¹⁴⁸Škiljan, 2007., 5.

¹⁴⁹Škiljan, 2007., 11.

¹⁵⁰Škiljan, 2007., 11.

¹⁵¹Škiljan, 2007., 11.

¹⁵²Škiljan, 2007., 11.

¹⁵³Žmegač, 2008., 148.

Gradnja dvorca započela je gradnjom *palasana* prijelazu iz 15. stoljeća u 16. stoljeće zbog novonastalih okolnosti te zbog potrebe jače obrane.¹⁵⁴

Veliki Tabor je transformiran u renesansni kaštel¹⁵⁵ intervencijom na drvenim dvorišnim trijemovima u istočnom dijelu dvorišta koji su postupno bili zamijenjeni troetažnim renesansnim arkadama s toskanskim stupovima, a sagrađeno je i stubište prema prvom katu trijema uz istočno pročelje središnje zgrade. Nastupom mirnijeg razdoblja i dodatnim pregradnjama, poput uspostavljanja „mosta“ između južnog pročelja središnje zgrade i dvorišnog trijema,¹⁵⁶ Veliki Tabor je poprimio neke značajke baroknih dvoraca.¹⁵⁷

S obzirom na to da je strah od Turaka svakodnevni problem dograđuje se gradska jezgra te se obrambena linija položaja proširuje. Zbog svog položaja uz Sutlu, Veliki Tabor je iznimno važna točka za obranu na granici prema Štajerskoj.¹⁵⁸ Obitelj Rattkay ne napušta Veliki Tabor zbog njegovog povoljnog položaja i prostranosti te lakog pristupa, već ga odlučuje prilagoditi ugodnijem svakodnevnom životu. Nakon smrti posljednjeg Rattkaya, Veliki Tabor zbog malog interesa postepeno propada. Zatim potpada pod vlast habsburške carske komore te je naposljetku darovan grofu Thuguthu.¹⁵⁹

Veliki Tabor je u jednom trenu bio i pod vlasništvom zagrebačkih trgovaca Grunewalda. Tijekom prvog svjetskog rata bio je zatvor, a nakon toga, u cilju njegovog oživljavanja kupio ga je poznati slikar Oton Iveković. Budući da nije uspio u svom naumu naslijedile su ga časne sestre koje Veliki Tabor obnavljaju i prilagođavaju prostor svojim potrebama.¹⁶⁰ Na samome kraju Veliki Tabor predan je 1993. godine na korištenje Muzeju Hrvatskog zagorja.¹⁶¹

¹⁵⁴Škiljan, 2007., 11.

¹⁵⁵Škiljan, 2007., 12.

¹⁵⁶Žmegač, 2008., 148.

¹⁵⁷Škiljan, 2007., 12.

¹⁵⁸Škiljan, 2007., 12.

¹⁵⁹Škiljan, 2007., 13.

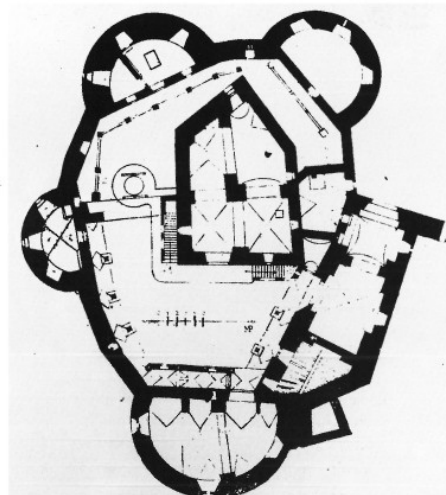
¹⁶⁰Škiljan, 2007., 14.

¹⁶¹Škiljan, 2007., 14.

Slika 21. Veliki Tabor iz zraka

Tlocrt prizemlja Velikog Tabora

Slika 22. Tlocrt

6.6.1. Usporedba dvorca Lukavca i Velikog Tabora

Kao i u primjeru s Trakošćanom, ovdje nailazimo na poprilično slično rješenje obrambene građevine. Veliki Tabor građen je da bi ispunio svoju obrambenu funkciju. Kao i dvorac Lukavec, i Veliki Tabor ima kule no one nisu kvadratične već polukružne te se ne nalaze na uglovima same građevine. Razlog tome jest što građevina nema kvadratnu osnovu.

Iako podosta različite ove građevinesu opet slične i u aspektu unutarnjeg dvorišta koje je okruženo arkadama. U recentnim obnovama slično su oblikovana i pročelja unutrašnjeg dvorišta ukrašeno stiliziranim geometrijskim crtežima.

6.7. Dvorac PrandauNormann u Valpovu

Jedno od najvećih vlastelinstava na području Slavonije nalazilo se u Valpovu. U ravnici na Karašici blizu Osječke Drave, nastao je burg Valpovo.¹⁶² Nastao je u razdoblju srednjeg vijeka. Barun HillebrandPrandau nakon odlaska Turaka iz Slavonije dobio je 1721. godine posjed Valpovo od kralja Karla III. za svoje zasluge.¹⁶³

S obzirom na to da je ekonomska podloga bila jaka imala je mogućnost obnoviti veliki kompleks srednjovjekovnoga grada. Dvorac u Valpovu ima oblik trokuta s povijesnim linijama pobočnih traktova, a te linije završavaju pored gotičke kule kružnog tlocrta. Građevina nije jednake visine, već je krilo glavnog pročelja dvokatno. Pobočna krila, koja su koristila vanjske zidove od staroga grada, su jednokatna. Ovakvi tipovi dvoraca najčešće su okruženi parkom pa je tako i ovdje slučaj gdje s tornjakasnobarokno-klasicističkih oznaka.¹⁶⁴

Prilikom barokizacije dvorca nije se previše odstupalo od prvotnog tlocrta, što pokazuje nacrt Valpova iz 17. stoljeća. Također pomoću računa koje je objavio Igor Karaman dokazano je da je građevna djelatnost na posjedu odvijala u vrijeme baruna Josefa I. von Prandau.¹⁶⁵ Donosi i ugovor s ciglarskim majstorom Miškom Ivošem iz kojega saznajemo kako su se na imanju u Valpovu pekale cigle. Zidarske aktivnosti vezane za dvorac obavljali su od 1803. do 1815. godine majstor A. Hartmann i M. Vagner.¹⁶⁶ Burg u Valpovu je barokiziran, a barokizacija je postignuta tako što je između dominantnog ulaznog krila s tornjem i dva niža bočna krila, koji prate srednjovjekovne bedeme uzduž trokutne konture uzvisine, oblikovan reprezentativni prostor s aksijalno postavljenom vežom i predvorjem sa stubištem. Tim je proširenjem i povišenjem ulaznog krila natkriven 1727. godine središnji toranj limenom kupolom.¹⁶⁷ Par godina kasnije, točnije 1733. godine pod nadzorom carskog graditelja Caspara Diesela dograđuje se drugi kat. Poznavanje baroknih arhitektonskih rješenja pokazuje i raščlamba pročelja pilastrima koji odvajaju prozorske osi. Osim na pročelju to možemo vidjeti u prizemlju koje je raščlanjeno trakama rustike te su katovi objedinjeni velikim redom toskanskih pilastara. Također je posebno rafinirana

¹⁶²Horvat, 1982.,81.

¹⁶³Horvat, 1982.,81.

¹⁶⁴Horvat, 1982.,82.

¹⁶⁵Horvat, 1982.,82.

¹⁶⁶Horvat, 1982., 83.

¹⁶⁷Horvat-Levaj,2015., 554.

gradacija plastičkog naglašavanja, a ona kulminira u središnjoj rizalitno istaknutoj osi s lučnim portalom i tornjem.¹⁶⁸

Slika 23. Dvorac PrandauNormann pročelje

Slika 24. Dvorac PrandauNormann iz zraka

6.7.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca PrandauNormann

Dvorac u Valpovu ima oblik trokuta s povijesnim linijama pobočnih traktova, a te linije završavaju pored gotičke kule kružnog tlocrta. Građevina nije jednake visine već je krilo glavnog pročelja dvokatno, dok su pobočna krila, koja su koristila vanjske zidove od

¹⁶⁸Horvat-Levaj, 2015., 554.

staroga grada, jednokatna.¹⁶⁹ Osnovna razlika između dvorca Lukavca i dvorca u Valpovu jest njihov oblik. Dvorac Lukavec je kvadratnog oblika dok dvorac u Valpovu ima trokutni oblik, isto tako on nema ugaone kule. Pročelja u Valpovu su raščlanjena pilastrima kojih nema u Lukavcu.

Sličnost ovi primjeri pokazuju u raščlambi glavnog krila, u oba su u sredini smješteni pročelni tornjevi. Za razliku od Lukavca, toranj u Valpovu zaista izlazi iz linije pročelja za skoro polovinu.

6.8. Dvorac Eugena Savojskog u Bilju

Na lovačkom dvoru vojskovođe Eugena Savojskog, koji se nalazi u Bilju, također nailazimo na oblik građevine zatvorenog četverokuta. Dvorac je građen u prvoj polovici 18. stoljeća je okružen parkom. Kao i u Lukavcu i Valpovu, na središnjem krilu je toranj koji se nalazi nad ulazom, glavno krilo je jednokatno te je ujedno više od ostalih krila dvorca. Obojeni grb sa zastavom, priča priču o pobjedniku Eugenu Savojskom koji je pobijedio Turke. J. L.Hildebrand u Beču gradi za Eugena Savojskog prinčev dvor otvorenog tipa s funkcijom ljetne rezidencije, dok je ovdje drugačiji slučaj te se gradi dvorzatvorenog tipa zbog opasnosti od Turaka.¹⁷⁰

Dobivši posjed u Baranji 1698. godine od cara Leopolda I. kao nagradu za bitku kod Sante, carski vojskovođa Eugen Savojski započinje s gradnjom dvorca. Svakako je bitno za napomenuti da je ovaj dvorac projektiran kao treća građevina koju taj vojskovođa gradi na nekom od svojih posjeda. Dvorac je smješten na šumovitom i močvarnom području.¹⁷¹

Ova moćna barokna utvrda s četiri bastionima četiri uska, jednostavna i niska prizemna krila koja su oblikovana kvadratičnooko središnjeg dvorišta. Ponešto reprezentativniji katni dio na južnoj strani nad ulazom je okrunjen tornjem s visoko uzdignutom lukovicom. Okružena je opkopom te skrivenim putom i glasijom, a ono što upućuje na njezinu, dijelom gospodarsku ulogu, veliki je podrum koji se proteže ispod sva četiri krila.¹⁷²

Prema mišljenju Zlatka Uzelca ovaj je dvorac građen kao operativni stožer za budući obračun s Osmanlijama te kao zaštita ovog dijela Carstva od u to vrijeme uznapredovale

¹⁶⁹Horvat, 1982.,82.

¹⁷⁰Horvat, 1982., 82.

¹⁷¹Horvat-Levaj,2015., 548.

¹⁷²Horvat-Levaj,2015., 548.

Rakoczyeve pobune. Takav zaključak potvrđuju 24 topovska mjesta na bastionima od kojih se po šest nalazi na svakom bastionu. Tako su nastojala ustaviti svaki napad do dolaska pomoći iz susjedne tvrđave Osijek. Takva vrsta građe pobija raniju kvalifikaciju Bilja kao lovačkog dvorca.¹⁷³

Specifičan vojni karakter ovog dvorca očituje se u svim elementima njegove arhitekture, no ova građevina ističe se i izraženim stilskim obilježjima. Rekonstrukciju zbog niza različitih pregradnji olakšavaju nacrti koji su snimljeni prilikom prelaska kompleksa 1766. godine u vlasništvo Komore.¹⁷⁴

Na koncepciju utemeljenu na renesansnim predlošcima upućuje osnovni tlocrtni raspored koji je baziran na pravilnom kvadratu. Nizovi prostorija te nadsvođeni gospodarski podrum i stambeno prizemlje također upućuju na već spomenuti renesansni predložak. Zanimljivo je da je projektant građevine dao novi oblikovni pečat ovoj građevini zamjenom uobičajenih ugaonih kula bastionima koji su odvojeni od rezidencije. Ujedno je cjelokupnom volumno-prostornom organizacijom tradicionalnu shemu interpretirao na radikalniji zrelobarokni način naspram ostalih građevina u obližnjem Osijeku.¹⁷⁵

Komunikacijski trijemovi uz unutarnje dvorište su omogućili iznimno dobru izravnu vezu između prostorija krozosovinski postavljena vrata. Takav potez smatra se jednim od bitnih elemenata uvođenja baroknog oblikovanja u stambene građevine. Osim tog obilježja, snažan naglasak na ulaznom traktu, koji uz aksijalnu postavu i volumnim isticanjem cjelokupne središnje zone, pokazuje novi stilski izražaj. Iz prizemnih krila koja su rastvorena s po petnaest prozorskih osi izdiže se jednokatni korpus s inkorporiranim tornjem koji je u širini pet središnjih osi. Ulaz se, osim svojom visinom, ističe i bogatijom raščlambom zidne plohe koja je artikulirana trakama stilizirane rustike u prizemlju te toskanskim pilastrima na prvom katu. Bočne su fasade omeđene samo ugaonim rustičnim kvadratima. Raspodjela raščlambe kulminira u samome središtu s portalom lučnog oblika koji se nalazi u prizemlju dok se dvojni prozori nalaze na katu. Na katu je središnje polje dodatno istaknuto stepenastim pilastrima te se iznad trabeacije podiže toranj koji je na kutovima pojačan rustikom.¹⁷⁶

Unutrašnja podjela prati onu vanjsku te je veža u središtu križno nadsvođena i ima simetrične parove bočnih prostorija. Kat danas ne postoji no na arhitektonskim crtežima iz

¹⁷³Horvat-Levaj,2015., 548.

¹⁷⁴Horvat-Levaj,2015., 548.

¹⁷⁵Horvat-Levaj,2015., 548.

¹⁷⁶Horvat-Levaj,2015., 551.

1766.godine možemo vidjeti efektno izveden pristup sad već nepostojećem katu. Pristup je bio izveden simetričnim parom vanjskih dvokrakih stubišta koja su bila formirana sa svake strane veže uz dvorišnu stranu ulaznog korpusa. Na nacrtu je prikazanai naknadno uklonjena lukovice tornja koja je kao i drugi, sada nepostojeći kat raščlanjena drugačijim plastičkim elementima poput voluta i okulusa. Takvo ukrašavanje drugačijim elementima može biti rezultat naknadnih, ali svejedno baroknih preinaka koje su bile moguće zbog povoljnijih prilika i smanjenja od ratnih opasnosti koje donosi 18.stoljeće.¹⁷⁷

Kao što se već dalo zaključiti iz navedenog, ovaj dvorac je doista inovativna i originalna građevina, volumnonaglašavanje središnje zone dvorca jest inovacija koja je tek nedavno bila prihvaćena u srednjoeuropskom graditeljstvu. Isto tako, oblikovanje niskih prizemnih krila koja su uvjetovana sigurnosnim razlozima pokazuje jedan novi i drugačiji odnos između rezidencijalnog prostora i prirode koja ga okružuje.¹⁷⁸

Slika 25. Dvorac Eugena Savojskog iz zraka

¹⁷⁷Horvat-Levaj,2015.,551.

¹⁷⁸Horvat-Levaj,2015., 551.

Slika 26. Kompjuterski nacrt tlocrta

6.8.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Eugena Savojskog u Bilju

Moćna barokna utvrda Eugena Savojskog u Bilju s četiri bastionima četiri uska, jednostavna i niska prizemna krila koja su oblikovana u kvadrat oko središnjeg dvorišta. Ova građevina ima ponešto reprezentativniji katni dio na južnoj strani nad ulazom koji je okrunjen tornjem s visoko uzdignutom lukovicom.¹⁷⁹ Dvorac je iznimno sličan dvorcu Lukavcu, što prema tipologiji, što funkcijom. Jasno je kako je ovaj dvorac imao obrambenu funkciju, no ona nema ugaone kule već su onezamijenjene bastionima koji su odvojeni od rezidencije.

Oba primjera imaju toranj na pročelju Oba tornja imaju ulazni portal kojem je dano doista mnogo pažnje te, iako su na različite načine izvedeni, imaju i sličnosti u detaljima poput naglašenog grba nad portalom. Isto tako dvorac Lukavec na tornju ispod lukovice ima kvadratni otvor na kojem se nekada nalazio sat, kao i dvorac u Bilju koji ima otvor na tom istom mjestu, samo što je on ovalnog oblika.

6.9. Dvorac Kerestinec

Dvorac koji je nazvan po selu u kojem se nalazi, Kerestinec, počeo se graditi oko 1575. godine pod vodstvom Petra Erdodya. Dvorac ima obilježja renesansnog kaštela te je na uglovima imao četiri kule, koje su kružnog presjeka. Dvorac je podignut na povišenom platoute je okružen jarkom. Ima i unutrašnje dvorište koje je okruženo arkadama u prizemlju, ali i na katu. Kao većina dvoraca i ovaj dvorac je bio podložan pregradnjama te je tako u 18.

¹⁷⁹Horvat- Levaj, 2015., 548.

stoljeću izvedeno trokrako stubište. U 19. stoljeću oko njega je uređen engleski park s ribnjakom. Nakon potresa 1880. godine srušene su dvije kule dvorca.¹⁸⁰

Slika 27. Dvorac Kerestinec pročelje

Slika 28. Dvorac Kerestinec iz zraka

6.9.1. Usporedba dvorca Lukavca i dvorca Kerestince

Dvorac Kerestinec svojom tipologijom kao i mnogi drugi dvorci u nekim važnijim aspektima slični dvorcu Lukavcu. Obje su građevine četverokrakne te su kvadratnog oblika i imaju unutrašnje dvorište koje je okruženo arkadama. Dvorac Kerestinec sličan je Lukavcu i po izvorno četiri ugaone kule. Ono što izostaje jest toranj na pročelju.

¹⁸⁰Domljan, 1995., 425.

7. Zaključak

Napodručju današnjeg Turopolja, gdje su do 4.st.pne. živjeli su Iliri, ali i mnogi drugi narodi, smjestio se dvorac Lukavec. U kasnosrednjovjekovnoj feudalnoj arhitekturi te na srednjoeuropskom području tradicija je tlocrt četverokrlnog oblika, a baš takvoga tlocrta jest dvorac Lukavec. Ono što obilježava građevinu koja je četverokrlnog oblika su krila koja su jednako vrijedna, najčešće jednake veličine i oblika te unutrašnje dvorište koje je najčešće rastvoreno arkadama.¹⁸¹U slučaju kada je riječ o rezidenciji čija je uloga i fortifikacijska, tada građevina ima i četiri ugaone kule ili vanjski obrambeni prsten koji ima kule ili bastione.¹⁸² Slučaj s ugaonim kulama moguće je vidjeti i na turopoljskom dvorcu Lukavcu. Dvorac Lukavec imao je fortifikacijsku funkciju te je prepoznatljiv po ugaonim kulama.Zbog masivne gradnje i čvrstoće imao je kroz povijest i mnoge druge funkcije te je čak služio i kao zatvor.¹⁸³ Vrlo je važna i kapela sv. Lucije koja se nalazi u tornju dvorca , a ona je ukrašena freskama koje su nedavno obnovljene.

Usporedbom dvorca Lukavca i devet odabranih primjera dvoraca i burgova koje sam odabrala zbog slične tipologije gradnje ili funkcije,moguće je dvorac Lukavec preciznije smjestiti u kontekst arhitekture kontinentalne Hrvatske. Uz srodnosti u tipologiji tlocrta odnosno četverokrlnoj formi te ugaonim kulama, razlike se javljaju u pojedinim rješenjima. Lukavec se izdvaja i zbog činjenice da je bio *wasserburg*, ali posebno zbog specifične funkcije, obrambene i mjesta javne uprave.

Četiri ugaone kule tako se javljaju na dvorcu Lukavcu i Cerniku, dok će vanjski obrambeni prsten biti izveden u Čakovcu i Bilju. Ono po čemu se dvorac Lukavec u kontekstu fortifikacijskih dvoraca ističe jest toranj na pročelju koji je u ovom kontekstu moguće vidjeti još samo na dvorcu Eugena Savojskog u Bilju i dvorcu PrandauNormann u Valpovu.

Kule s vremenom gube obrambenu funkciju ali zadržavaju se, služile su samo kao ukrasni element koji govori o željama naručitelja.¹⁸⁴Takav primjer možemo vidjeti na dvorcu Lužnica.

¹⁸¹Horvat-Levaj,2015., 409.

¹⁸²Horvat-Levaj,2015., 409.

¹⁸³Popovčak, 1986., 16.

¹⁸⁴Botica, 2014., 46.

Dvorac Lukavec građevina je u koju se u današnje vrijeme doista ulaže te se radi na tome da ne propada kao mnogi drugi dvorci. Primjer je ulaganja u povijesne građevine koja je potrebna da se hrvatska arhitektura pokaže sjajnom i kvalitetnom kakva zaista jest.

8. Literatura

1. Dubravka Botica, *Iconography of the Holy King Ladislaus in Zagreb Diocese in Late 17th and Early 18th Century New Reading of the Past in Central European Context*, 2016., str 263-269.
2. Dubravka Botica, *Utjecaj i interpretacija tradicije u arhitekturi 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na odabranim primjerima – oblikovanje zvonika i ugaonih kula*, Zagreb, 2014., str 46.
3. Suzana Damiani, *Lukavec, Oratorijsv. Lucije, zidne slike*, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, Konzervatorsko-restauratorski rad, 2014.
4. Žarko Domljan, *Enciklopedija hrvatske umjetnosti sv. I.*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1995., str 425.
5. Sena Gvozdanović, "Turopoljski stari grad Lukavec", u: *Bulletin Zagreb: Zavod za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 1961.
6. Eberhard Hempel, *Baroque art and architecture in central Europe: Germany, Austria, Switzerland, Hungary, Czechoslovakia, Poland*, Harmondsworth: Penguin Books, 1965., str 40-41.
7. Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
8. Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti hrvatske, 1975.
9. Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.,
10. Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.
11. Radovan Ivančević, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
12. Milan Kruhek, *Karlovac utvrde, granice i ljudi*, Karlovac, 1995., str 76.
13. Siniša Krznar, Ivan Mravlinčić, „Trakošćan kroz prošlost“, u: Siniša Krznar, Ivan Mravlinčić, *Trakošćan: Burg Muzej*, Trakošćan: Dvorac Trakošćan, 2007., str 16-41.
14. Emilij Laszowski, *Plemenita općina Turopolje I*, Zagreb: Tiskom Antuna Scholza, 1910.
15. Krasanka Majer, Edita Šurina, „Veliki Tabor“, u: Ivana Škiljan, Goranka Horjan, Valentina Kolar, *Veliki Tabor u svjetlu otkrića*, Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, 2007., str 5-14.
16. Ivančica Pavišić, *Srednjovjekovni kaštel i dvorac Mali Tabor u Prišlinu*, 2007., str 75-78.

17. Borivoj Popovčak, *Turopoljski grad Lukavec*:diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet, 1986.
18. Ivan Srša „Palača u čakovečkom Starom gradu za Althana (Obnove u 18.stoljeću)“,u: *„Sic arsdeprenditurarte:zbornik u čast Vladimira Markovića*, (ur.)Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2010., str 468-470.
19. GjuroSzabo,*Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920.,str 73.
20. Andrej Žmegač, “Vlastelinski grad Veliki Tabor“, u: Ivana Reberski, *Umjetnička topografijaHrvatske., Krapinsko –Zagorska županija*, Zagreb: Školska knjiga, 2008., str 147-150.

Internet izvori:

1. SchlossEggenbergh<https://www.museum-joanneum.at/en/palace-and-gardens-schloss-eggenberg/princely-residence/programme/symbolic-world>(pregledano 10. veljače 2018.)
2. LindaBednjanec, *Burg, kaštel, dvorac i još ponešto u nizu*<https://darkoantolkovic.wordpress.com/2015/04/08/burg-kastel-dvorac-i-jos-ponesto-u-nizu/comment-page-1/> (pregledano 15. prosinca 2017.)

Popis slikovnih izvora:

Slika 1. Borivoj Popovčak, *Turopoljski grad Lukavec: diplomski rad*, Zagreb: Filozofski fakultet, 1986.

Slika 2. Borivoj Popovčak, *Turopoljski grad Lukavec: diplomski rad*, Zagreb: Filozofski fakultet, 1986.

Slika3.https://www.goole.hr/amp/www.uesmag.com/vodimo-vas-na-premijerni-studio-6-9-party-u-velikogogorickom-dvorcu-lukavec/%3Famp_markup%3D1 (pregledano 27. prosinca 2017.)

Slika 4. Borivoj Popovčak, *Turopoljski grad Lukavec: diplomski rad*, Zagreb: Filozofski fakultet, 1986.

Slika 5. <http://mapio.net/pic/p-109885034/> (pregledano 27. prosinca 2017.)

Slika 6. <http://kult-portal.com/dvorac-lukavec/> (pregledano 27. prosinca 2017.)

Slika 7. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/> (pregledano 28. prosinca 2017.)

Slika 8. <http://kult-portal.com/dvorac-lukavec/>(pregledano 28. prosinca 2017.)

Slika 9. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/> (pregledano 28. prosinca 2017.)

Slika 10. <http://www.dvorci.hr/page.aspx?PageID=1092> (pregledano 28. prosinca 2017.)

Slika 11. Damiani, *Lukavec, Oratorijsv. Lucije, zidne slike*, Akademija likovnih umjetnosti, Konzervatorsko-restauratorski rad, 2014.

Slika 12. <http://povijest.hr/nadanasnjidan/knez-von-eggenberg-vlasnik-najvecih-privatnih-dvoraca-u-ceskoj-i-stajerskoj-1649/>(pregledano 3. siječnja 2018.)

Slika 13. <https://www.museum-joanneum.at/presse/unsere-standorte/schloss-eggenberg> (pregledano 3.siječnja 2018.)

Slika 14. <http://www.cernik.hr/povijest.html> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 15. <http://www.slavonia.biz/Hrvatski/Destinacije/Brodsko-posavska-zupanija/Kultura-i-Povijest-Brodsko-posavska/Povijesne-znamenitosti-Brodsko-posavska/Dvorac-Cernik/> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 16. <http://www.arhiv.hr/portals/0/DigitalniArhiv/GrafikeHrvatskihMjesta/MaliTabor1.htm> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 17. https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Mali_Tabor (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 18. <http://www.trakoscan.hr/> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 19. <http://www.zhrmku.org.mk/hrvatska-kulturna-bastina/dvorci-kurije-ljetnikovci/sjeverna-hrvatska/dvorac-zrinski-cakovec> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 20. <http://medimurje.info/wp/muzej-medimurja-cakovec/> (pregledano 5.siječnja 2018.)

Slika 21. – <http://www.restoran-dvapotoka.hr/hr/news/veliki-tabor/> (pregledano 10 .siječnja 2018.)

Slika 22. <https://www.google.hr/amp/s/darkoantolkovic.wordpress.com/2015/12/24/veliki-tabor-bastina-ratkaja/amp/>(pregledano 10 .siječnja 2018.)

Slika 23. <https://valpovo.hr/dvorac-prandau-normann/> (pregledano 10 .siječnja 2018.)

Slika 24. <https://www.google.hr/amp/s/darkoantolkovic.wordpress.com/2016/05/31/stari-grad-valpovo-dvorac-prandau-normann/amp/> (pregledano 10 .siječnja 2018.)

Slika 25. <http://explorecroatia.eu/nekategorizirano/dvorac-eugena-savojskog-stari-ljepotan-kojem-vratiti-stari-sjaj/>(pregledano 16 .siječnja 2018.)

Slika 26. <http://radio.hrt.hr/clanak/bastina-mi-i-svijet-14prosinca-2014/79518/>(pregledano 16 .siječnja 2018.)

Slika 27. <http://www.sventv.info/vijest.php?naslov=440-godina-bitke-kod-kerestince>(pregledano 16 .siječnja 2018.)

Slika 28. <http://www.topagent.hr/rimac-zeli-pretvoriti-dvorac-kerestinec-u-svoje-sjediste.aspx> (pregledano 16 .siječnja 2018.)

SUMMARY

Castle Lukavec, situated in Turopolje, near Velika Gorica, is a building that functioned as fortification. This area was inhabited by Illyrians until 4th century B.C., followed by many other settlers. The people of Turopolje got a hold of the Castle in 1612. The original Lukavec was built from wood and was completed somewhere between 1474 and 1479. In 1576 the so-called New Lukavec was built, also primarily from wood, but not at the same location as the late 15th century wooden castle. It was not until the 18th century that there was a need to build a stone castle. The building commission was submitted in 1705., but the construction would not commence until 1715. Some visual aspects of the castle have changed throughout the centuries. The Lukavec of today is a four-winged, two-story building with a uneven square-shaped ground plan with rectangular towers at the corners. The inner courtyard also has a square-shaped ground plan, framed by an arched portico. The façade is articulated by a tower in the mid-vertical section. The tower is also the tallest part of the building. The ground floor of the tower hosts the entrance portal, while the corners of the building are highlighted by a tower. There is also a chapel in the central tower of the castle, which is painted by frescos. Emilio Laszowski claims that the central painted frame shows the image of St. Lucy, whose name has been given to the chapel. To her right is the fresco of St. Barbara, while St. Catherine is to Lucy's left. There are also frescos of St. Stephen and St. Ladislaus sitting on thrones in the chapel, and its vaults are painted with the image of the Holy Trinity crowning Virgin Mary. The medallions placed in the corners depict Death with the scythe, Hell, The Kingdom and The Judgment. Lukavec is typologically a *wasserburg*, a fortification surrounded by water. These types of buildings are a rarity in Croatian architecture, which is the reason for the mentioning of burgs and castles with similar features to Lukavec in this thesis. Castle Eggenberg, Veliki Tabor, Mali Tabor, Trakošćan, Castle Zrinski in Čakovec and the Castle of Eugene of Savoy in Bilje are examples that illustrate the outer fortification ring, while Castle PrandauNormann in Valpovo as well as the castle in Bilje have the same kind of tower in the mid-section of the façade as Lukavec.

Keywords: castle, burg, four-winged building, Turopolje, tower

